

Baranjski poddijalekt slavonskoga dijalekta

John, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:156023>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Marija John

Baranjski poddijalekt slavonskoga dijelekta

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2015. godina

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. BARANJSKI PODDIJALEKT SLAVONSKOGA DIJALEKTA	3
2.1. OPĆENITO O ŠTOKAVSKOM NARJEČJU	3
2.2. OPĆENITO O SLAVONSKOM DIJALEKTU	8
2.2.1. Rasprostriranje slavonskoga dijalekta	9
2.3. OPĆENITO O BARANJSKOM PODDIJALEKTU SLAVONSKOGA DIJALEKTA....	11
2.4. POVIJEST MJESTA BRANJIN VRH.....	14
2.5. ANALIZA GOVORA	17
2.5.1. FONOLOGIJA	17
2.5.1.1. Naglasak	17
2.5.1.2. Odras jata	18
2.5.1.3. Štakavizam	19
2.5.1.4. Vokali	19
2.5.1.5. Konsonanti	20
2.5.1.6. Glasovne promjene.....	22
2.5.2. MORFOLOGIJA.....	25
2.5.2.1. Imenice	25
2.5.2.2. Pridjevi	29
2.5.2.3. Zamjenice	30
2.5.2.4. Brojevi	33
2.5.2.5. Glagoli	34
2.5.2.5.1. Infinitiv	34
2.5.2.5.2. Glagolska vremena	34
2.5.2.5.3. Glagolski pridjevi	36
2.5.2.6. Nepromjenjive vrste riječi	37
2.5.2.6.1. Prilozi	37
2.5.2.6.2. Prijedlozi	37
2.5.2.6.3. Veznici	38
2.5.2.6.4. Ostale nepromjenjive riječi	39
2.5.3. TVORBA RIJEČI	40
2.5.4. SINTAKSA	42
2.5.4.1. Jednostavne rečenice	42

2.5.4.2. Složene rečenice	42
2.5.4.3. Red riječi	44
2.5.4.5. Upravni i neupravni govor	45
2.5.4.6. Sročnost	45
2.5.5. FRAZEOLOGIJA	46
2.5.6. LEKSIK.....	47
3. ZAKLJUČAK	50
4. LITERATURA.....	51
5. PRILOG TRANSKRIPCije	53

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu obrađena je tema baranjskog poddijalekta slavonskog dijalekta. Na početku rada opisano je štokavsko narječje, njegova obilježja i nabrojani su njegovi dijalekti. Zatim je opisan jedan od dijalekata štokavskog narječja, a to je slavonski dijalekt. Također su opisana glavna obilježja dijalekta, navedeno je i njegovo rasprostiranje te su nabrojani i poddijalekti slavonskog dijalekta. Zatim se donosi teorijski dio o baranjskom poddijalektu, njegova glavna obilježja, rasprostiranje i podjela. U radu su prikazane i različite karte podjele i rasprostiranja hrvatskih narječja, dijalekata i poddijalekata. Opisana je povijest, ali i geografska obilježja mjesta Branjin Vrh, čiji je govor analiziran i ukratko je prikazan život kazivačice. U analizi govora opisana su brojna obilježja baranjskog poddijalekta i slavonskog dijalekta u sljedećim poglavljima: fonologija, morfologija, tvorba riječi, sintaksa, frazeologija i leksik. Za svako navedeno obilježje koje pripada baranjskom poddijalektu, slavonskom dijalektu ili standardnom jeziku nabrojano je i nekoliko primjera koji ih potvrđuju ili ne potvrđuju.

Kao glavna literatura korišten je rad Stjepana Sekereša *Govor Hrvata u južnoj Baranji*, objavljen 1977. godine, ali i brojni drugi radovi i članci poznatih jezikoslovaca, kao što je članak *Slavonski dijalekt* Ljiljane Kolenić i članak *Jezične osobitosti baranjskih govora* Loretane Despot, te knjiga Josipa Lisca *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, objavljena 2003. godine.

Ključne riječi: slavonski dijalekt, baranjski poddijalekt, Stjepan Sekereš, Branjin Vrh

1. UVOD

U ovom diplomskom radu pokušat će se opisati govor baranjskog poddijalekta slavonskog dijalekta mjesta Branjin Vrh pomoću istraživanja Stjepana Sekereša *Govor Hrvata u južnoj Baranji*.

U pisanju rada najviše je korišten već navedeni rad Stjepana Sekereša, ali i članci Ljiljane Kolenić, Loretane Despot, te knjiga *Sičanske riči* Emine Berbić-Kolar i Ljiljane Kolenić.

Na početku rada opisat će se štokavsko narječje, njegovo rasprostiranje, glavna obilježja i nabrojati će se njegovi dijalekti. Zatim će se opisati slavonski dijalekt, kao jedan od dijalekata štokavskog narječja. Također će biti opisana njegova glavna obilježja, rasprostiranje i bit će nabrojani poddijalekti slavonskog dijalekta. Među poddijalekte pripada i poddijalekt koji je tema ovog rada, odnosno baranjski poddijalekt. Nakon što se obradi teorijski dio diplomskog rada, prelazi se na istraživački, odnosno na analizu govora mjesta Branjin Vrh, koji je unaprijed snimljen. U analizi je korišten tonski zapis kazivačice, ali i iskazi drugih kazivača čiji tonski zapisi nisu korišteni te ih se zbog toga ne navodi. Analiza govora bit će podijeljena prema jezičnim sastavnicama: fonologija, morfologija, tvorba riječi, sintaksa, frazeologija i leksik. Unutar poglavlja fonologija bit će opisana glavna jezična obilježja baranjskog poddijalekta, kao što su naglasak, odraz jata, vokalizam, konsonantizam i glasovne promjene. U morfologiji će biti prikazane vrste riječi hrvatskog jezika koje se po nekim svojim obilježjima ne podudaraju s obilježjima unutar standardnog jezika te su zbog toga karakteristične za slavonski dijalekt. Unutar tvorbe riječi bit će prikazani načini na koji se tvore pojedine riječi koje su se mogle čuti u govoru kazivačice. Poglavlje sintaksa obradit će koje su se vrste rečenica najviše koristile u govoru kazivačice, dok će poglavlje frazeologija i leksik donijeti frazeme i rječnik tuđica, posuđenica i nepoznatih riječi koje je kazivačica izrekla.

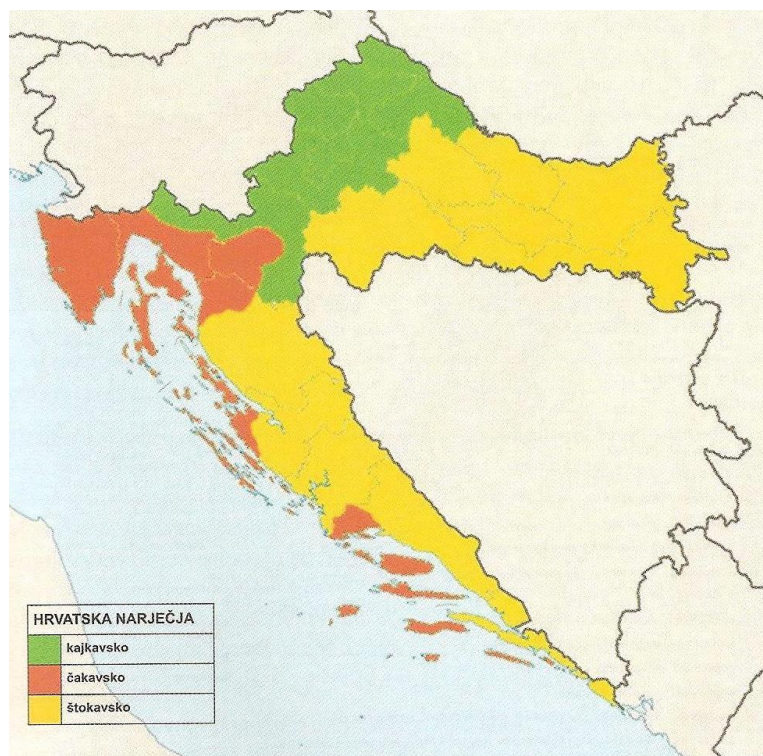
Prilikom proučavanja literature uočeno je kako više-manje svi radovi navode ista obilježja baranjskog poddijalekta, tj. slavonskog dijalekta. Jedina razlika je što pojedini jezikoslovci u svojim radovima navode pokoje obilježje više, a pojedini jezikoslovci pokoje obilježje manje.

2. BARANJSKI PODDIJALEKT SLAVONSKOGA DIJALEKTA

2.1. OPĆENITO O ŠTOKAVSKOM NARJEČJU

Hrvatski jezik čine tri narječja¹ štokavsko, čakavsko i kajkavsko. Temeljni kriterij razlikovanja tih triju narječja je upitno-odnosna zamjenica *što* ili *šta* u štokavskom narječju, *ča* u čakavskom narječju i *kaj* u kajkavskom narječju.

Slika 1: Karta rasprostriranja hrvatskih narječja u Republici Hrvatskoj

Karta hrvatskih narječja, čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga unutar hrvatskih državnih granica. Kartu izradio dr. sc. Vjekoslav Galzina.

Izvor: Berbić-Kolar, Emina, Ljiljana, Kolenić. 2014. *Sičanske riči*, Učiteljski fakultet, Osijek, str. 11.

¹ Narječje je tip govornog jezika koji se ostvaruje na većem zemljopisnom području u okviru hrvatske etničke zajednice, a sastoji se od dijalekata kao jedinica nižega ranga. Narječje je apstraktni idiom jer se od jezičnih obilježja više dijalekata izdvajaju samo one osobine koje su tipične za to narječje, a apstrahiraju se one koje su specifične samo za određeni dijalekt. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 41)

Josip Lisac u svojoj knjizi *Hrvatska dijalektologija 1*² navodi granice štokavskog narječja. Štokavskim narječjem govori se približno u polovini naselja u Hrvatskoj, također u cijeloj Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori pa i u Srbiji, izvan njezinoga jugoistočnog prostiranja. (Lisac, 2003.: 15.) Osim Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, van granica Republike Hrvatske, štokavskim narječjem govori se i u Italiji, u pokrajini Molise, zatim u Austriji, u Vlahiji u Gradišću, u nizu naselja u Mađarskoj te u pokrajini Rekaš u Rumunjskoj. (Lisac, 2003.: 15.)

Lisac u svom radu navodi i dvadeset tri osnovne značajke štokavskoga narječja. (Lisac, 2003.: 17) Neke od tih osnovnih značajki jesu:

- a) *što* ili *šta* kao zamjenička riječ
- b) promjena *-l* na kraju riječi ili sloga u *-o* ili u *-a*, s iznimkom u radnom pridjevu na slavonskom jugozapadu
- c) gubljenje fonema *x*, uz znatna odstupanja
- d) umetak *-ov/-ev-* u množini većine jednosložnih imenica muškog roda
- e) izjednačavanje dativa, lokativa i instrumentala množine imenica
- f) čuvanje aorista
- g) brojni turcizmi i drugo.

Narječja hrvatskog jezika dijele se na dijalekte,³ a dijalekti na poddijalekte odnosno skupine govora i mjesnih govora. Ti dijalekti obično dobivaju naziv ili prema području na zemljovidu na kojem se ostvaruju ili prema jezičnim osobinama. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 7.) Tako štokavsko narječje broji sedam dijalekata koje Lisac, ali i brojni drugi jezikoslovci i dijalektolozi kao što su Milan Moguš, Josip Hamm, Stjepan Sekereš, Ljiljana Kolenić i Loretana Farkaš, razlikuje prema tri temeljna kriterija klasifikacije štokavskog narječja. Prvi kriterij je stupanj razvoja akcentuacije, drugi je refleks jata, a treći štakavizam ili šćakavizam. (Lisac, 2003.: 29.)

Kriterij razvoja akcentuacije, koji je ujedno i najvažniji kriterij, odvaja tri novoštokavska dijalekata od ostalih, tj. od nenovoštokavskih. Akcentuacija nenovoštokavskih dijalekata podrazumijeva pet naglasaka unutar naglasnog sustava, a to su tri stara naglasaka kratkosilazni, dugosilazni i akut, te dva nova, a to su kratkouzlazni i dugouzlazni, dok akcentuacija novoštokavskih dijalekata podrazumijeva četiri naglasaka, koja ujedno pripadaju naglasnom sustavu suvremenog hrvatskog jezika, a to su gore navedeni naglasci osim akuta.

² Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb

³ Dijalekt je tip govornoga jezika koji se ostvaruje na određenom zemljopisnom području i podsustav je narječja. Dijalekt se sastoji od skupina govora. Dijalekt je kao i narječje apstraktni idiom jer se iz jezičnih obilježja više skupina govora izdvajaju samo one osobine koje su tipične za taj dijalekt, a apstrahiraju se one koje su specifične samo za određenu skupinu govora. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 42)

Među novoštokavske dijalekte, prema akcentuacijskom kriteriju, Lisac ubraja istočnohercegovačko-krajiški dijalekt, šumadijsko-vojvođanski i zapadni, a među nenovoštokavske dijalekte ubraja istočnobosanski, zetsko-južnosandžački, kosovsko-resavski i slavonski dijalekt.⁴ (Lisac, 2003.: 29.)

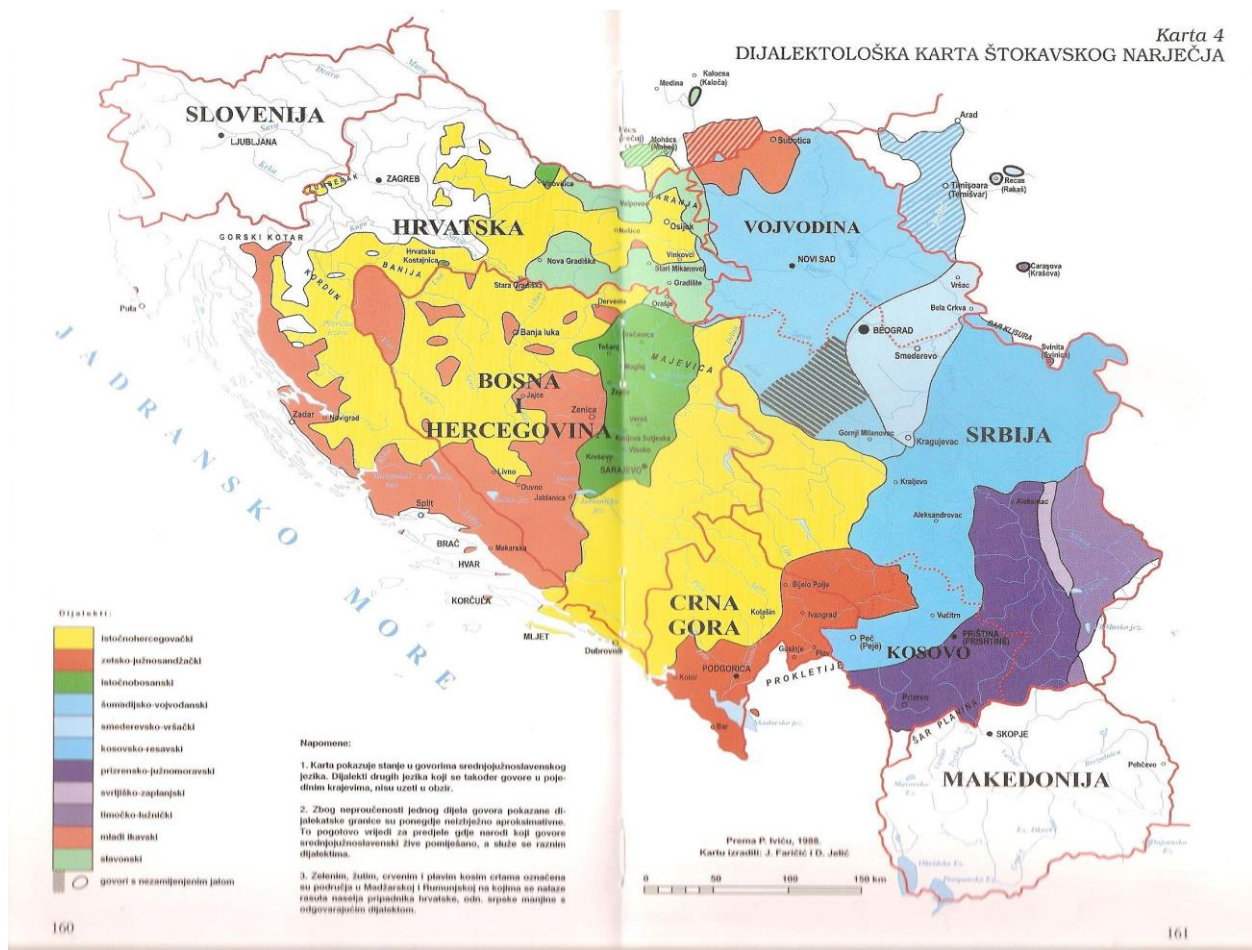
Drugi kriterij podrazumijeva refleksi jata. U štokavskom narječju moguće je pronaći govore sa sljedećim refleksima jata: ikavski, ekavskim, (i)jekavskim, ali i govore s različitim refleksima jata. Među dijalekte koji imaju (i)jekavski odraz jata ubrajamo istočnohercegovačko-krajiški, istočnobosanski i zetsko-južnosandžački. Štokavsko narječje ima dva dijalekta s ekavskim refleksom jata, šumadijsko-vojvođanski i kosovsko-resavski, ali i jedan dijalekt s ikavskim refleksom jata, a to je zapadni dijalekt. Svakako je najzanimljiviji slavonski dijalekt, koji sadrži govore u kojima se njeguju različiti refleksi jata, ali o tome će kasnije biti više rečeno.

Posljednji, odnosno treći kriterij je suglasnički kriterij koji podrazumijeva realizaciju starih staroslavenskih skupina *skj i *stj, koje su se u štokavskom narječju razvile u št i šć, odnosno u štakavizam i šćakavizam. Štakavizam je karakterističan za četiri dijalekta štokavskog narječja, a to su istočnohercegovačko-krajiški, šumadijsko-vojvođanski, kosovsko-resavski i zetsko-južnosandžački, dok su dva dijalekta šćakavska, slavonski i istočnobosanski. Govori zapadnog dijalekta dijelom su štakavski, a dijelom šćakavski. (Lisac, 2003.: 29.)

Iz gore navedenih kriterija potvrđeno je sedam dijalekata štokavskog narječja, a oni su: istočnohercegovačko-krajiški ili (i)jekavsko novoštokavski dijalekt, istočnobosanski ili nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski dijalekt, zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski (i)jekavski dijalekt, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski dijalekt, kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski dijalekt, zapadni ili novoštokavski ikavski dijalekt i slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekt. (Lisac, 2003.: 29.) Na dijalektološkoj karti, koju prikazuje Slika 1, može se vidjeti raspodjela dijalekata štokavskog narječja i njihove granice.

⁴ Podjela štokavskih dijalekata napravljena prema knjizi Josipa Lisca *Hrvatska dijalektologija I*.

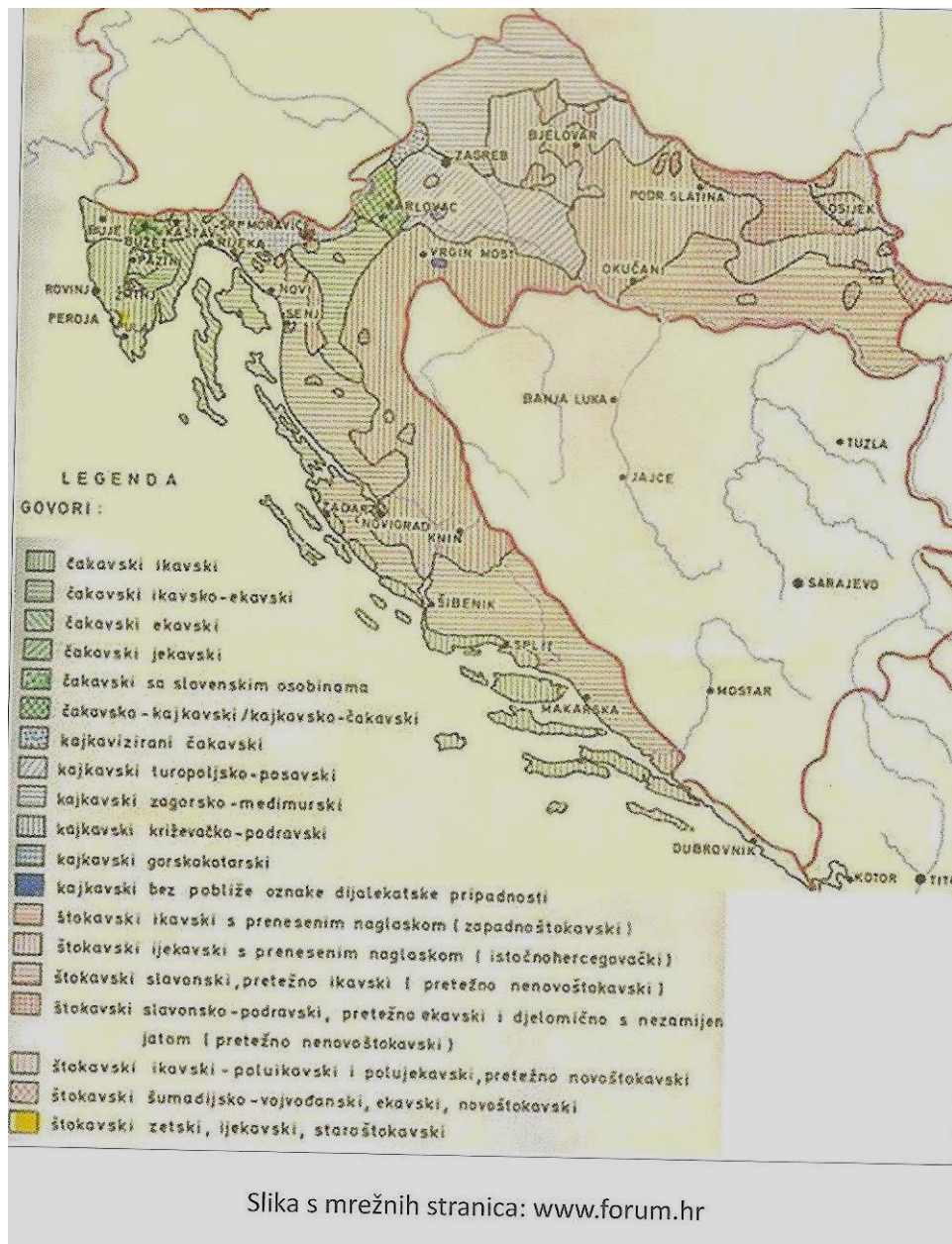
Slika 2: Dijalektološka karta štokavskog narječja

Izvor: Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb, str. 160. i 161.

Emina Berbić-Kolar i Ljiljana Kolenić u knjizi *Sičanske riči* navode kako je njihova podjela narječja na dijalekte temeljena na odabiru iz više podjela. Tako prema njihovom radu dijalekti štokavskog narječja jesu: slavonski (staroštokavski šćakavski, novoštokavski arhaični šćakavski), istočnobosanski (staroštokavski ijekavski, novoštokavski šćakavski dijalekt), novoštokavski ikavski (mlađi ikavski, zapadni dijalekt) i novoštokavski jekavski (zapadno istočnohercegovačko-krajiški dijalekt). (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 9.)

Slika 3: Hrvatska narječja i dijalekti

Slika s mrežnih stranica: www.forum.hr

Izvor: Berbić-Kolar, Emina, Ljiljana, Kolenić. 2014. *Sičanske riči*, Učiteljski fakultet, Osijek, str. 12.

2.2. OPĆENITO O SLAVONSKOM DIJALEKTU

Slavonski dijalekt jedan je od sedam dijalekata štokavskog narječja. Naziv je to za hrvatske staroštokavske govore u Slavoniji i Baranji koji se po nekim osobinama razlikuju od ostalih štokavskih dijalekata. (Kolenić, 1997.: 101.)

Ljiljana Kolenić, u suradnji s Eminom Berbić Kolar, navodi kako slavonski dijalekt pripada u narodne govore, što znači da nije standardni jezik, nego je dijalekt koji se razvio u okviru hrvatske etičke zajednice, koja je jasno i strogo definirana. Tako govore slavonskog dijalekta narod obično zove *šokačkim govorima* jer njima govori hrvatska narodna skupina *šokci*. Šokački govori se u dijalektologiji⁵ zovu *govorima slavonskog dijalekta* ili još: *staroštokavski šćakavski, nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekt*. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 7.)

Već je navedeno kako se dijalekti dijele na skupine govora⁶ odnosno na poddijalekte.⁷ Tako slavonski dijalekt ima tri poddijalekta, a to su: posavski poddijalekt slavonskog dijalekta ili južni, podravski poddijalekt slavonskog dijalekta ili sjeverni te baranjski poddijalekt slavonskog dijalekta, koji je i tema ovog diplomskog rada.

Neke od temeljnih odlika slavonskog dijalekta su staroštokavski naglasni sustav u kojemu se sustavno čuje osobit naglasak zavnuti, hrvatski akut, zatim je karakterističan različit odraz jata, šćakavizam, umekšavanje glasova *l* i *n* ispred *i*, nepostojanje glasa *h*, gubljenje krajnjeg *i* u infinitivu glagola te pojedine morfološke i tvorbene osobine. (Kolenić, 1997.: 102.)

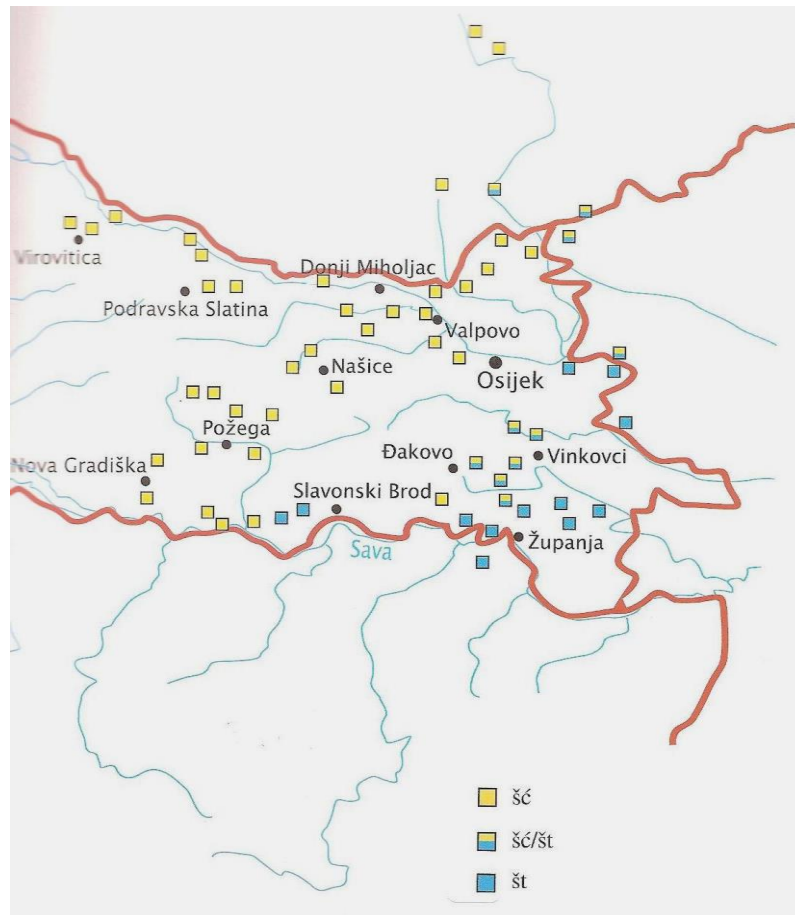
Na karti Slavonije, koju prikazuje Slika 2, može se vidjeti rasprostiranje šćakavizma, odnosno štakavizma u slavonskom dijalektu.

⁵ Dijalektologija je grana jezikoslovlja koja proučava narječja i dijalekte nekog jezika na sinkronijskoj i dijakronijskoj razini i međusobno ih uspoređuje. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 7)

⁶ Skupine govora su govorni jezici koji se sastoje od nekoliko mjesnih (seoskih) govora. Podsustav su dijalekta, a konkretni idiomi jer imaju jasno definiranu strukturu i jasno definiran inventar pa je nepotrebno apstrahirati osobine koje bi bile zajedničke toj skupini govora budući da se svi govori u skupini govora u mnogim jezičnim osobinama podudaraju. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 42)

⁷ Neki dijalektolozi skupine govora nazivaju poddijalektima. Poddijalekt jest podsustav dijalekta. To je tip govornog jezika višeg ranga od skupine govora i sastoji se od više skupina govora, a po nekim osobinama čini jednu cjelinu unutar dijalekata kao jedinice višeg ranga. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 42) U ovom radu koristit će se ovaj naziv.

Slika 4: Karta rasprostranjenosti štakavizma i šćakavizma u slavonskom dijalektu

Izvor: Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb, str. 157.

2.2.1. Rasprostiranje slavonskoga dijalekta

Već je ranije rečeno kako dijalekti često dobivaju naziv s obzirom na područje na zemljovidu na kojem se ostvaruje, tako je i sa slavonskim dijalektom. Već iz naziva slavonski vidi se da se govori dijalekta pretežu u Slavoniji. No naziv slavonski dijalekt nije najbolje upotrebljen jer se slavonskim dijalektom govori, osim u slavonskoj Posavini i slavonskoj Podravini, i u hrvatskom dijelu Baranje, ali i izvan granica Republike Hrvatske. Ljiljana Kolenić navodi kako se treba upozoriti i na činjenicu kako ni cijela Slavonija ne govori slavonskim dijalektom.

Lisac navodi kako je sam slavonski dijalekt glavninom podijeljen u dvije zone, posavsku na jugu i podravsku na sjeveru, ali i na znatno manje baranjsko-bačko područje. (Lisac, 2003.: 31.)

Slavonski dijalekt se, osim u južnom i sjevernom dijelu Slavonije, proteže i u središnjem istočnom dijelu oko Našica, Đakova, Vinkovaca te u središnjem zapadnom dijelu oko Požege, dok središnji dio Slavonije zapadno od Orahovice govori novoštokavskim dijalektom. (Kolenić, 1997.: 102.)

Osim u Hrvatskoj slavonskim dijalektom govori se i u manjoj mjeri u Rekašu u Rumunjskoj, zatim u Mađarskoj, gdje su govori slavanskog tipa vrlo različiti s različitim refleksima jata, te u zapadnoj Bačkoj u Srbiji, ali i u Bosni i Hercegovini u sjeveroistočnoj bosanskoj Posavini. (Lisac, 2003.: 32.)

Iz svega se može zaključiti kako uglavnom Hrvati govore slavonskim dijalektom.

2.3. OPĆENITO O BARANJSKOM PODDIJALEKTU SLAVONSKOGA DIJALEKTA

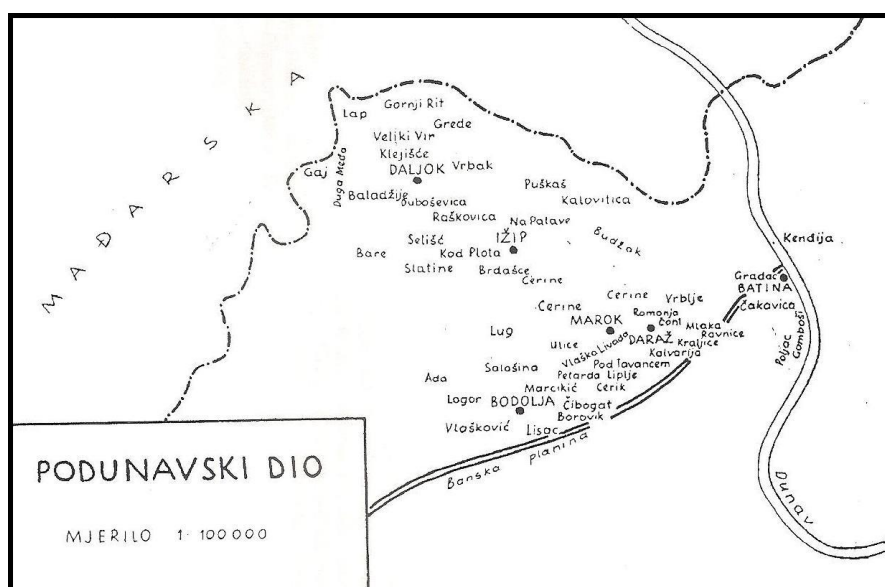
Baranjski poddijalekt jedan je od triju poddijalekata slavonskog dijalekta. O govorima koji pripadaju baranjskom poddijalektu dosta se pisalo, a dva najbitnija rada su Pavičićeva studija *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*⁸ i studija Stjepana Sekereša *Govor Hrvata u južnoj Baranji*.⁹

Sekereš je govore južnobaranjskih Hrvata uvrstio u slavonski dijalekt, ali je baranjski govor svrstao u posebni poddijalekt, južnobaranjski poddijalekt. Taj je poddijalekt podijelio u dva govora: podravski i podunavski (i zapadnobački govor). (Sekereš, 1977.: 343.)

*Južni (jugoslavenski) dio Baranje smjestio se u trokutu koji je omeđen s istočne strane Dunavom, sa zapadne strane Dravom, a sa sjeverne strane državnom granicom.*¹⁰ (Sekereš, 1977.: 325.)

Upravo zbog tog geografskog smještaja, Sekereš je hrvatska naselja u Baranji razvrstao u tri dijela: Podunavski, Podravski i Središnji dio. (Sekereš, 1977.: 329.)

Slika 5: Podunavski dio

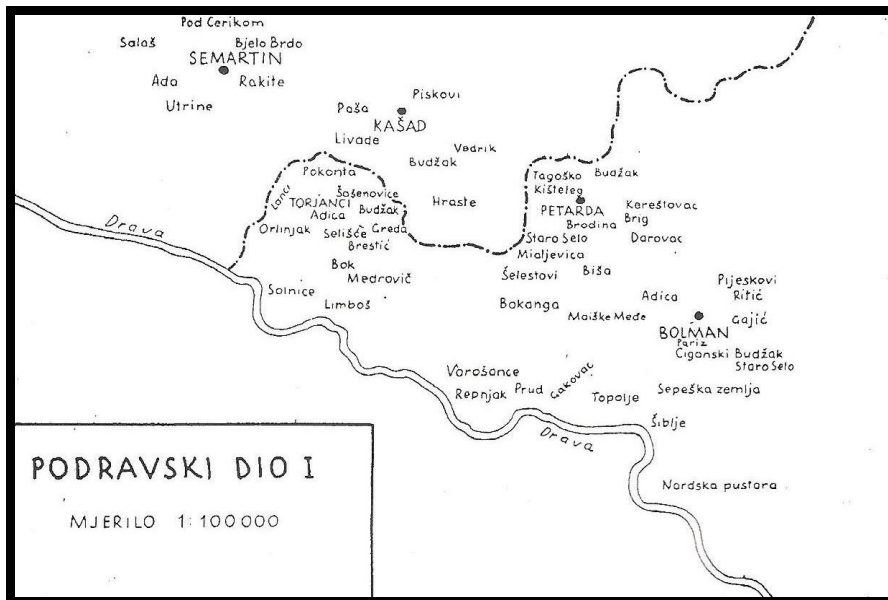
Izvor: Ćurak, Silvija. 2007. *O imenima u južnoj Baranji*, Znanstveni kolokvij "Život i djelo jezikoslovca Stjepana Sekereša", Beli Manastir, 8.6.2006., Baranjsko slovo 1, Beli Manastir, str. 60.

⁸ Stjepan Pavičić: *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Zagreb, JAZU, 1953.

⁹ Stjepan Sekereš: *Govor Hrvata u južnoj Baranji*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, 1977., str. 323-484.

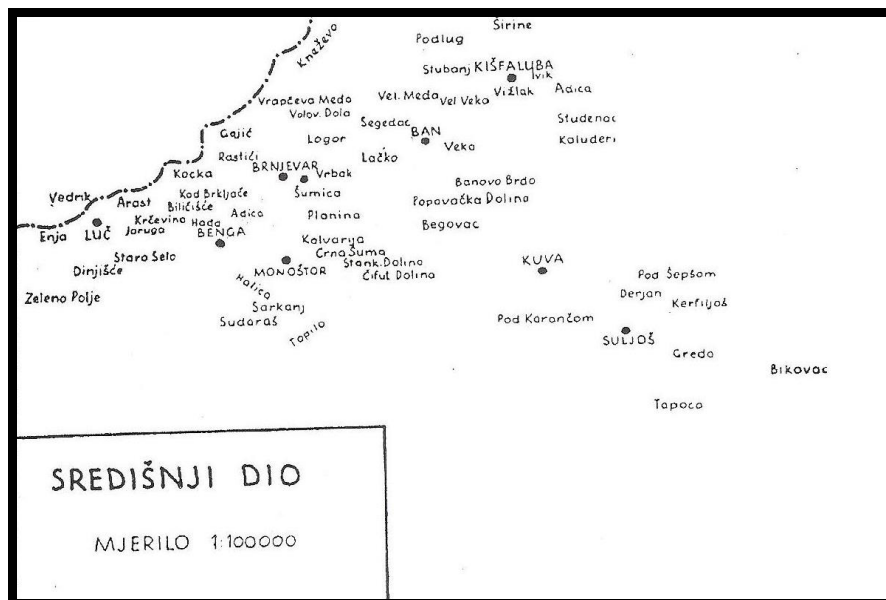
¹⁰ Bitno je napomenuti da je rad pisan 1977. tj. u vrijeme Jugoslavije, ali u naslovu se vidi da se autor bavio samo hrvatskim govorima.

Slika 6: Podravski dio I.

Izvor: Ćurak, Silvija. 2007. *O imenima u južnoj Baranji*, Znanstveni kolokvij "Život i djelo jezikoslovca Stjepana Sekereša", Beli Manastir, 8.6.2006., Baranjsko slovo 1, Beli Manastir, str. 61.

Slika 7: Središnji dio

Izvor: Ćurak, Silvija. 2007. *O imenima u južnoj Baranji*, Znanstveni kolokvij "Život i djelo jezikoslovca Stjepana Sekereša", Beli Manastir, 8.6.2006., Baranjsko slovo 1, Beli Manastir, str. 64.

Valja napomenuti kako autor poznaje i hrvatska i mađarska imena mjesta, tj. da poznaje i službena imena mjesta, ali i narodna.

Radom Stjepana Sekereša koristila se i Loretana Despot za njezin rad *Jezične osobitosti baranjskih govora*.¹¹ U svom radu iznosi kako je Sekereš dajući iscrpan opis govora baranjskih Hrvata donio sljedeće zaključke:

- baranjske govore dijeli na podunavske, podravske i središnje
- najstarije jezične osobine čuvaju govornici podunavskih naselja
- baranjski govori dobro čuvaju zavinuti naglasak, tj. akut
- odraz jata je uglavnom ikavsko-ekavski, prema pravilu da dugo jat daje *-i*, a kratko jat daje *-e*
- fonološke i morfološke osobine baranjskih govora uglavnom se podudaraju s onima u slavonskom dijalektu. (Despot, 2006.: 30.)

¹¹ Loretana Despot: *Jezične osobitosti baranjskih govora*, Zbornik radova Znanstvenog skupa "Slavonski dijalekt", Vinkovci, 11.-12.11.2005, Šokačka rič 3, (2006), str. 29-37

2.4. POVIJEST MJESTA BRANJIN VRH

Branjin Vrh mjesto je smješteno na obali rijeke Karašice u Baranji. Mikroregija u koju se uvrštava je *Karašička aluvijalna nizina Istočnohrvatske ravnice*. Naselje je smješteno podno sjeverne strane Banskog brda koje administrativno obuhvaća današnju općinu Popovac, jugozapadno područje općine Draž i jugoistočno područje općine Beli Manastir. (Predojević, 2012.: 175.) Od gradskog naselja Belog Manastira, Branjin Vrh udaljen je sjeverno 3 kilometra. Od najvećeg slavonskog grada Osijeka udaljen je 35 kilometara, također sjeverno. Do granice s Mađarskom dijeli ga samo 12 kilometara u mjestu Duboševica. Nalazi se na državnoj cesti D7. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u mjestu živi 1189 osoba. U selu je aktivan *Nogometni klub Croatia Branjin Vrh* i *Udruga filatelista i numizmatičara ANTIANUS Branjin Vrh*. U mjestu postoji i područni odjel osnovne škole: *PŠ Branjin Vrh*.¹²

Slika 8: Geografski smještaj mjesta Branjin Vrh

Izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Branjin_Vrh

Mađarski naziv mjesta je *Baranyavár*, a stari hrvatski naziv je *Brnjevar*. Mjesto se prvi put spominje 1150. godine pod imenom *Baranyavár*, zatim 1332. pod imenom *Castrum Borona*. (Sekulić, 1996.: 143.) Hrvatsko ime *Branjin Vrh* izvedeno je pučkom etimologijom od

¹² Podatci preuzeti s internetske stranice http://hr.wikipedia.org/wiki/Branjin_Vrh

mađarskog imena *Baranyavár*. U korijenu toga imena stoji slavensko osobno ime Brana ili Borna, koje je vjerojatno nosio prvi župan i gospodar središnje utvrde. To je bilo i prvotno središte Baranjske županije, pa je po njemu i dobila ime. Bila je to utvrda koju najstariji latinski zapis zove *castrum Borona*.

Aleksandar Horvat¹³ smatra da je za Baranyavár predloženo ime *Branjin Vrh*, prema „branjinskim planinama“ što se protežu od Batine i završavaju iznad naselja. (Horvat, 2014.: 241.)

Sela koja okružuju Branjin Vrh su: Kneževo, Šećerana, Popovac, Šumarina i Karanac, te grad Beli Manastir.

U srednjem vijeku Branjin Vrh bio je značajna utvrda i središte srednjovjekovne baranjske županije, koja je obuhvaćala područje Baranje u današnjoj Mađarskoj i hrvatski dio Baranje između Drave i Dunava. Nakon turskih osvajanja i izgradnje Sulejmanovog mosta Darda preuzima titulu središta u hrvatskom dijelu Baranje. (Horvat-Levaj, 2012.: 11.)

U opisu baranjske županije iz 1785. godine okrug Branjin Vrh sastoji se od 51 sela. Također u okrugu postoje dva trgovišta, a to su Darda i Bolly koje je bilo na posjedu Battanya u današnjoj Mađarskoj. (Horvat-Levaj, 2012.: 29.)

U blizini naselja očuvani su ostatci negdašnjega grada (*Castrum Borona*) po kojemu je županija dobila ime. Naselje je bilo hrvatsko s malo Nijemaca koji su se doselili naknadno. Broj žitelja je tijekom posljednjih godina bio nestalan. Novija crkva Sv. Križa izgrađena je 1787. godine, a župa je ustanovljena nekoliko godina prije, tj. 1782. godine. Područne crkve su Kneževo i Šećerana. Crkva ima i spomenik kulture koje je lakše oštećen, a inventar crkve, kao i župnog dvora za vrijeme rata je opljačkan. (Sekulić, 1996.: 143.)

¹³ Aleksandar Horvat: *Promjena imena naselja u Baranji 1922. godine, (Prilog proučavanju baranjskih ojkonima)*, *Scrinia Slavonica* 14, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Srbija 2014., str. 235-251.

Slika 9: Župna crkva Sv. Križa u Branjinom Vrh

Izvor:

<https://www.facebook.com/247894318715896/photos/ms.c.eJw9y8ENADEIA8GOTsQOBvpvLFI48hx5zXBIIgqqJD62BRmX4tmLcrPfxLdHjtGenvv~vcbqnQcEXRbu.bps.a.247896858715642.1073741827.247894318715896/375688262603167/?type=1&theater>

Za vrijeme domovinskog rata u mjestu je živjelo 1500 Hvata i 600 Srba, dok je većina nesrpskog stanovništva izbjegla u Mađarsku. Tadašnji župnik Juraj Kovačić je s vjernicima prešao u Mađarsku, a kasnije u Križevce, a danas djeluje kao "dušobrižnik za branitelje domovine". (Sekulić, 1996.: 198.)

Svake godine konjogojska udruga "Baranja" organizira pokladno jahanje te maskirane buše. Manifestacija je jako dobro posjećena i nudi posjetiteljima šarolik program. Početak te tradicije seže u 2008. godinu kada je Konjogojska udruga na čelu s predsjednikom Ivanom Gajšekom organizirala prvo jahanje s bušama. Svake godine imaju sve veći broj jahača i sudionika.¹⁴

¹⁴ Podatci preuzeti s internetske stranice: <https://www.facebook.com/pages/BRNJEVARSKJE-BU%C5%A0E-Branjin-VrhBaranja/207043499311302?fref=ts>

2.5. ANALIZA GOVORA

Za analizu je korišten audiozapis govora kazivačice Jele Miser, djevojački Plazibat. Rođena je 22. svibnja 1941. godine u Branjinom Vrhu. Kazivačica je pismena i ima završenih 8 razreda osnovne škole. Udala se vrlo mlada za Međimurca, a otac joj je bio Dalmatinac. Radila je cijeli svoj život razne poslove u polju, ali i u tekstilnoj industriji. Danas voli gledati turske saponice. Govor kazivačice sniman je mobilnim uređajem.

2.5.1. FONOLOGIJA

2.5.1.1. Naglasak

Stjepan Sekereš svoj jezični opis govora započeo je naglaskom, stoga u uvodu tog dijela kaže: *U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje pored četiri književna akcenta još neki akcenti koji se izgovaraju drukčije nego književni akcenti.* (Sekereš, 1977.: 343.) Akcent koji se izgovara drugačije od književnih akcenata je novi, tj. metatonijski akut. Novi akut je peti hrvatski naglasak i on je glavno obilježje svih govora slavonskog dijalekta i on sam po sebi govori o arhaičnosti tih govora. (Kolenić, 2007.: 43.) Osim naziva novi akut i hrvatski peti naglasak mogu se čuti još i nazivi zavnuti naglasak, neoakut ili samo akut, a bilježi ga se znakom ~ i on je duge uzlazne intonacije. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 43.)

Osim akuta, u govoru južnobaranjskih Hrvata postoje još četiri naglasaka: kratkosilazni ili brzi naglasak, koji je kratak i silaznog tona, zatim kratkouzlazni, koji je kratki s uzlaznim tonom, dugosilazni, koji je dugi sa silaznim tonom i dugouzlazni, koji je dugi s uzlaznim tonom. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 43.)

U govoru mjesta Branjin Vrh potvrđeno je postojanje svih pet naglasaka. Kratkosilazni naglasak, koji se obilježava znakom ˘, dobro se čuva na prvom i srednjem slogu riječi što je vidljivo iz primjera:

- a) kratkosilazni naglasak na prvom slogu: *kùci, àl, ùvik, křpa, cřna, tàko, štòf, kùvala,*
- b) kratkosilazni naglasak na srednjem slogu: *skupìmo, nájviše, karmìna, kudèlja.*

Kratkouzlazni naglasak (˘) redovno stoji samo na pretposljednem slogu u riječima od dva ili više slogova. (Sekereš, 1977.: 360.) Primjeri za kratkouzlazni naglasak jesu: *kàvu, nòšnju, sìgrale.*

Dugosilazni naglasak (˘) dobro se čuva na svim slogovima u riječi, što pokazuju i sljedeći primjeri:

- a) dugosilazni naglasak na prvom slogu: *līpo. Ónda, mómci,*
- b) dugosilazni naglasak na srednjem slogu: *gostiôna, igâra,*
- c) dugosilazni naglasak na posljednjem slogu: *svegâ.*

Dugouzlazni naglasak (˙) kao i u književnom jeziku može stajati i na prvom i na srednjem slogu. (Sekereš, 1977.: 360.)

- a) dugouzlazni naglasak na prvom slogu: *déca, rádilo, méter, zábave,*
- b) dugouzlazni naglasak na srednjem slogu: *zamátali, danás, Krumpírovi, imále, promínjilo.*

Novi akut u baranjskim govorima dobro se čuva na svim slogovima u riječi.

- a) akut na prvom slogu: *rãdnike, pãjca,*
- b) akut na srednjem slogu: *marãma, zagrãdito, svilëni, Violëta, ladëtina, šarëne, venčãnicu, paprikãša,*
- c) akut na posljednjem slogu: *mamã, jednë, kučë, maščôm.*

Sekereš je zaključio da se starija akcentuacija u južnoj Baranji najbolje očuvala u Podunavskom dijelu, a slabije u Podravskom, dok je očuvanost starije akcentuacije u Središnjem dijelu, gdje pripada govor mjesta Branjin Vrh, jako dobra, ali su se i noviji uzlazni akcenti već dobro ukorijenili. (Sekereš, 1977.: 361.)

2.5.1.2. Odras jata

Stari samoglasnik -ě, odnosno jat, na području Baranje, prema Sekerešu, daje sljedeće reflekse: ikavsko-ekavski, ikavski i jekavski. (Sekereš, 1977.: 362.) Analizom govora mjesta Branjin Vrh došlo se do zaključka da taj mjesni govor pripada području s ikavsko-ekavskim odrazom jata. Sekereš navodi kako se dugo -ě na tom području reflektira kao -i, što se vidi i u navedenim primjerima:

Čudo lipo. Nibo plavo, svitlo plavo, petsto dinara meter, kaže ni ni skupo.

Onda sam imala komšnicu priko dvorišta i ona kaže (...).

I sad kad je za vrime rata, nestalo je sve.

(...) a natrag su imali od suncokreta zagradito i mi tu samo pridemo priko dvorišta.

Kratko -ě se reflektira kao -e:

*Ah, ko **deca** smo se igrali tamo.*

*Pa imala je **venčanicu** i šlajera i krunu na glavi.*

*(...) i heklala i sve eto od malena za **decu**.*

U govoru je primjećena i iznimka od gore navedenog pravila, jer je pronađen primjer u kojem se dugo -ě reflektira kao -e: ***Lepe** bile te moje nošnje.*

2.5.1.3. Štakavizam

Brojni jezikoslovci su došli do zaključka kako su govori slavonskog dijalekta šćakavski. Stare skupine **skj* i **stj*, i nove, nastale nakon gubitka poluglasa, mijenjaju se u *šč*. (Kolenić, 1997.: 107.) Stjepan Ivšić uočio da se zbog razjednačavanja *šč* počelo izgovarati kao *št*, te se danas šćakavizam sve više gubi i u govorimo slavonskog dijalekta. (Kolenić, 1997.: 107.) Analizom govora pronađen je primjer koji potvrđuje Ivšićeve zaključke: *dvorište*.

2.5.1.4. Vokali

Od drukčijeg izgovora vokala bilježi se samo duži izgovor nekih vokala što je i karakteristično za govore slavonskog dijalekta. Uočene su ove riječi *mlada, meter, mama, šarene, buše*,

a) Redukcija postakcenatskih vokala¹⁵

Loretana Despot zaključuje kako se u dijelu štokavskih dijalekata vokali u položaju iza akcenata artikulacijski reduciraju, a ta pojava najčešće zahvaća vokal *i*. (Despot, 2006.: 32.) Analizom govora pronađeno je nekoliko primjera koji potvrđuju ovu jezičnu pojavu:

dosadilo > dosadlo

ali > al

komšinicu > komšnicu

vidila > vidla

Osim redukcije vokala *i* pronađeno je i nekoliko primjera redukcije vokala *o*:

tako > tak

kako > kak

¹⁵ Podnaslov preuzet iz rada Loretane Despot: *Jezične osobitosti baranjskih govora*, Šokačka rič 3, (2006), str. 29-37

Vrlo česta je i redukcija ostalih vokala, bez obzira jesu li u postakcenatskom položaju ili ne. Primjeri za to su: *koješt*.

b) Gubljenje krnjeg *i* u infinitivu glagola i glagolskom prilogu sadašnjem

Jedna od karakteristika slavonskog dijalekta, pa tako i baranjskih govora, je gubljenje krnjeg *i* na kraju infinitiva glagola. Kazivačica vrlo često koristi krnji infinitiv: postit, plesat, sigrat, šit, držat.

Postoje i odstupanja od krnjeg infinitiva, tako što se pronalaze i primjeri gdje kazivačica izgovara cjelovit infinitiv glagola: držati, šiti, štirhati vesti. Iz navedenih primjera vidljiv je utjecaj standardnog jezika u kojemu se koristi cjeloviti infinitiv.

c) Alternacija vokala

Alternacija vokala zapravo je zamjena pojedinih glasova s nekim drugima. Alternacija je, kao i redukcija postakcenatskih vokala, karakteristična pojava za baranjske govore. (Despot, 2006.: 32.) zamjene vokala koje su uočene u govoru kazivačice jesu:

e u i → *Nibo plavo, svitlo plavo (...)*.

a u e → (...) *petsto dinara meter (...)*.

o u e → *Al to kažem od onih svileni, onega (...)*.

o u u → *Unda baka kuvala (...)*.

d) Sažimanje vokala

U baranjskim se govorima dvovokalni slijed ao u glagolskoga pridjeva radnog na kraju riječi sažimlje tako da artikulacijski prevladava novi vokal. (Despot, 2006.: 34.) Primjeri za sažimanje vokala: *imo (imao)*,

Osim u glagolskom pridjevu radnom, sažimanje dvovokalnog slijeda *ao* vidljiva je i u vezniku kao: *ko*.

2.5.1.5. Konsonanti

a) Konsonant *h*

Konsonant *h* je prema istraživanjima jezikoslovaca i dijalektologa nepoznat u govorima slavonskog dijalekta. On se može u potpunosti izgubiti ili zamijeniti s nekim drugim konsonantom. Analizom govora pronalaze se primjeri za gubljenje konsonanta *h* na kraju riječi u

promjenjivim vrstama riječi u G množine: *Krumpirovi, njegovi, oni, svoji, ti*. Gubljenje konsonanta *h* na kraju riječi pronađeno je i u vremenskom prilogu: *odma*.

Pronalazi se i jedan primjer gubljenja konsonanta *h* na početku riječi: *ladnetina*.

Što se tiče zamjene konsonanta *h* s nekim drugim konsonantom pronađena su tri primjera u kojemu se *h* mijenja u *v*: *kuvala, svatila, kuvalo, kruva*.

b) Konsonant l

Konsonant *l* u glagolskom pridjevu radnom muškog roda na kraju sloga prelazi u vokal *o*: *imao, bio, došao*. Taj se *o* u govoru često steže s vokalom ispred te zbog toga se pronalaze i primjeri: *imo, došo, reko*.

U većini govora slavonskog dijalekta pa tako i baranjskog poddijalekta dolazi do umekšavanja konsonanta *l*. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 52.)

Konsonant *l* se umekšava kad se nađe ispred vokala *i*, odnosno dolazi do mujiranja¹⁶ konsonanta *l*: *veseljiti*. Osim kod konsonanta *l* do umeškavanja dolazi i kod konsonanta *n*: *prominjilo*.

Takvu osobinu Kolenić izdvaja kao prepoznatljivo fonološko obilježje slavonskoga dijalekta. (Berbić Kolar, Kolenić, 2014.: 52.)

c) Ispadanje glasova

Često je, prema Loretani Despot, radi jednostavnijeg izgovora, uočljivo ispadanje pojedinih glasova u baranjskim, tj. slavonskim govorima: *j* → *valda, dole*

t → *neko,*

v → *nekaka, kojekako,*

d) Izgovor glasova č i ć, dž i đ

Iako se kao obilježje slavonskoga dijalekta pa tako i baranjskog poddijalekta navodi nerazlikovanje glasova *č* i *ć* u ovom slučaju to nije tako. Kazivačica jako dobro razlikuje glasove *č* i *ć* što se vidi iz sljedećih primjera:

č → *Čudo lipo.*

Pa imala je venčanicu i šlajera i krunu na glavi.

(...) i imale su čarape vunene na rupice štrikane.

Pa da i svinje sam čuvala i svašta.

¹⁶ Naziv preuzet iz rada Stjepana Sekereša: *Govor Hrvata u Južnoj Baranji*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, 1977., str. 374.

ć → (...) i baka prodala u **dućanu**.

(...) pa u rubnoj **kući** neki štof je vidila (...).

(...) pa onda se išlo u bogatije **kuće** (...).

Isto tako je i s nerazlikovanjem, tj. razlikovanjem glasova *dž* i *đ*. U govoru pronađen je jedan primjer za glas *dž* i jedan primjer za glas *đ* koji potvrđuje kazivačicino razlikovanje tih glasova: *Koji budžak, a nema tamo budžak na Foku* (...) i (...) *a natrag su imali od suncokreta zagradingo i mi tu samo pridemo priko dvorišta*.

e) Alternacija konsonanta

Osim alternacije vokala, česta je i alternacija konsonanta, odnosno zamjena jednog konsonanta s nekim drugim. U govoru je pronađen jedan takav primjer, gdje je kazivačica konsonant *d* zamijenila konsonantom *j*: *žejna (žedna)*.

2.5.1.6. Glasovne promjene

Analizom govora primijećeno je provođenje brojnih glasovnih promjena. Iako je često karakteristično za baranjske govore neprovođenje pojedinih glasovnih promjena, u govoru nije primijećen niti jedan takav primjer.

U govoru su zamijećene sljedeće glasovne promjene:

a) Vokalizacija $l > o$

Loretana Despot navodi kako je u hrvatskim narječjima moguća sekundarna vokalizacija završnog slogovnog *l* koje je na finalnu poziciju u slogu dospjelo nakon redukcije finalnih poluglasova: $l\bar{b} > l\bar{a} > l$. Posebnost je štokavskog narječja, što znači i baranjskog poddijalekta, naspram takvih vokalizacija u zamjeni završnog slogovnog $l > o$. (Despot, 2006.: 33.) Primjeri koji potvrđuju tu pojavu su: *imal > imao, bil > bio, došal > došao*.

Već je navedeno da se u baranjskim govorima dvovokalni slijed *ao* u glagolskim pridjevima radnim sažimlje u novi vokal *o*: *imo, došo, reko*.

b) Zamjena glasova

Stjepan Sekereš navodi ovu pojavu kao jednu od glasovnih promjena. (Sekereš, 1977.: 369.)

Ranije u radu navedeni su primjeri za zamjenu, tj. alternaciju glasova.

Zamjena vokala: *e* u *i* → *Nibo plavo, svitlo plavo* (...).

a u e → (...) *petsto dinara meter* (...).

o u e → *Al to kažem od onih svileni, onega* (...).

o u u → *Unda baka kuvala* (...).

Zamjena konsonanta: *d u j* → *Ništa, vina i žejna bila*.

c) Prva i druga palatalizacija

Sekereš navodi kako se prva palatalizacija u govoru južnobaranjskih Hrvata provodi kao i u književnom jeziku. (Sekereš, 1977.: 372.) U primjerima je vidljivo provođenje prve palatalizacije, tako što je *g* ispred *e* prešlo u *ž*:

Bože moj, pa ja sam bila curica (...)

(...) *svatove naprid može metit na stol*.

Isto tako navodi kako se druga palatalizacija, tj. sibilizacija provodi samo djelomično. U govoru kazivačice nije pronađen niti jedan primjer neprovođenja sibilizacije. U govoru je pronađeno svega nekoliko primjera koji potvrđuju provođenje druge palatalizacije. Konsonant *-k* ispred *-i* prelazi u *-c*: *momak* > *momci* (... *skupimo i momci pa onda smo se sigrale*.)

d) Mujiranje konsonanta *l* i *n*¹⁷

Sekereš za ovu glasovnu promjenu navodi da do mujiranja, tj. umekšavanja konsonanta *l* i *n* dolazi kada se oni nađu ispred vokala *i*. (Sekereš, 1977.: 374.) Za ovu glasovnu promjenu pronađen je po jedan primjer za svaki konsonant:

mujiranje konsonanta *l*: *Tak smo se mi znali veseljit*.

mujiranje konsonanta *n*: *Dosta se toga prominjilo*.

Također Sekereš navodi ako vokal *-i* nije nastavak ili nije nastao od jata, mujiranje konsonanata neće se provoditi. (Sekereš, 1977.: 374.)

To se potvrđuje sljedećim primjerima: *To veliko, kažem, ko naša soba*.

Onda sam imala komšnicu priko dvorišta (...).

Ponekad ne dolazi do mujiranja ni kada je *-i* nastalo od jata: *Čudo lipo*.

¹⁷ Podnaslov preuzet iz rada Stjepana Sekereša: *Govor Hrvata u Južnoj Baranji*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, 1977., str. 374.

e) Gubljenje glasova

Gubljenje glasova je glasovna promjena u kojoj se na početku, u sredini i na kraju neke riječi gube pojedini glasovi. Tako za primjer za gubljenje glasova na početku riječi imamo riječ *di* umjesto *gdje*.

Što se tiče gubljenja glasova u sredini riječi, koje je učestalije, primjeri za njih su sljedeći: *valjda* > *valda*, *dolje* > *dole*, *netko* > *neko*, *nekakva* > *nekaka*, *kojekakvo* > *kojekako*, *dosadilo* > *dosadlo*, *komšinicu* > *komšnicu*, *vidila* > *vidla*, *kao* > *ko*.

Gubljenje glasova često je i na kraju riječi: *koješta* > *koješt*, *ali* > *al*, *tako* > *tak*, *kako* > *kak*, *kada* > *kad*.

f) Dodavanje glasova

U govoru je uočen samo jedan primjer gdje je dodan glas koji inače ne stoji na tome mjestu: *onda smo jeli ladnetina* (...). Konsonant *-n* umetnut je između konsonanta *-d* i vokala *-a*.

g) Asimilacija konsonanta

U govoru južne Baranje provodi se asimilacija po zvučnosti i mjestu (načinu) tvorbe kao i u književnom jeziku. Ovo su primjeri koji su pronađeni za te glasovne promjene: *onda je to bila bepka*.

h) Jotacija

Sekereš navodi kako se u južnobaranjskom govoru vrši jotovanje suglasnika, tj. jotacija, kao i u književnom jeziku: *Onda sam imala komšnicu priko dvorišta i ona kaže* (...).

(...) *kažem* ko naša soba i onda okolo rupe pokopane.

(...) *al* ona je bila stroga pa mi *pokaže* (...).

Što se tiče ostalih glasovnih promjena koje navodi Sekereš u svom radu, kao što su: disimilacija suglasnika, metateza, u govoru kazivačice nije bio nijedan primjer koji bi mogao potvrditi njihovo provođenje, tj. neprovođenje.

2.5.2. MORFOLOGIJA

2.5.2.1. Imenice

a) Genitiv i akuzativ jednine imenica a-vrste: kategorija živosti

Ljiljana Kolenić navodi kako je poznato da se u većini štokavskih govora javlja gramatička kategorija živosti. Ona označava pojavu kada je akuzativ jednak genitivu ako se radi o nečemu živome i kada je akuzativ jednak nominativu ako se radi o nečemu neživom. U govorima slavonskog dijalekta često se izjednačuje akuzativ za živo i neživo, tako da i živo i neživo ima nastavak živoga, tj. akuzativ je jednak genitivu. (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 55.) Ova pojava potvrđuje se i u govoru mjesta Branjin Vrh sljedećim primjerima:

*Pa imala je venčanicu i **šlajera** i krunu na glavi. (A jd)*

*Imao je **šešira** i **ružmarina**. (A jd)*

Genitiv jednine imenica a-vrste muškog roda završava na gramatički morfem *-a*:

*Pa jelo se u podne **paprikaša**.*

*Ja nisam **doma** pila (...).*

*Onda pojedemo **bombona** pa papire smo ostavili nek visi otraga.*

Pronađen je jedan primjer u kojemu genitiv jednine muškoga roda završava na nulti morfem (\emptyset):

*(...) a nema tamo **budžak** na Foku.*

Kada ne dolazi do izjednačavanja akuzativa s genitivom za neživo, akuzativ jednine imenica a-vrste jednak je nominativu:

a) muški rod ima nulti ili ništični nastavak: (...) neki **štof** je vidila (...).

*A onda se ni išlo u **bircuz** plesat (...).*

b) srednji rod završava na gramatički morfem *-o*: (...) onda se išlo kroz **selo**.

b) Dativ i lokativ jednine imenica e-vrste

U mnogim mjestima slavonskoga dijalekta dativ i lokativ jednine imenica e-vrste često imaju gramatički morfem *-e*, a u nekim mjestima supostoje nastavci *-e* i *-i*. (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 55.) Analiza govora pokazala je kako kazivačica ne koristi gramatički morfem *-e* u lokativu jednine, nego kao u standardnom jeziku morfem *-i*: (...) pa u robnoj **kući** neki štof (...).

(...) *i spavali smo dole **na slami**.*

(...) *i krunu **na glavi**.*

Pronađena je jedna iznimka od gore navedenog. To je primjer: Ona *ima unučad **u Njemačka***. U ovom primjeru lokativ jednine ima grafički morfem *-a*.

c) Instrumental jednine imenica i-vrste

Imenice i-vrste mogu u instrumentalu jednine završiti na gramatički morfem *-(j)u, -i*, ali u mnogim govorima je tipičan morfem *-(j)om*. (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 55.) Takav primjer pronalazi se i u govoru kazivačice: *Jelo se i kruva **mašćom***.

Kolenić također navodi da kada se u slavonskom dijalektu u instrumentalu jednine imenica i-vrste čuje *pamećom* ili *mašćom* kao u ovom slučaju, nastavak je *-om*, a ne *-jom*, a glasovna promjena do koje je došlo pred nastavkom ostatak je starine i nije ju potrebni bilježiti. (Kolenić, 1997.: 109.)

d) Genitiv množine

Iako i Stjepan Sekereš i Stjepan Ivšić navode kako je najčešći nastavak za genitiv množine gramatički morfem *-i*, u govoru kazivačice pronađen je samo jedan primjer koji to potvrđuje:

*Mislim, tak je to bilo kod **Krumpirovi**.*

Najčešći genitivni nastavak koji je kazivačica koristila je gramatički morfem *-a* i u imenica a-vrste i u imenica e-vrste:

(...) *što se išlo od njegovi **pajca** i sve, a natrag su imali od **suncokreta** zagradingo.*

(...) *al kažem to od oni svileni, onega, čaj, oni **marama** (...).*

*A dobro onda nije bilo **teta Violeta**.*

*Onda sam imala komšnicu priko **dvorišta** (...).*

*Najviše bi bilo tako ti **igara**.*

(...) *petsto **dinara** meter, kaže ni ni skupo.*

Analizirajući audio zapis govora kazivačice pronađen je jedan primjer u kojemu je genitiv množine izražen nastavkom *-ova*: *Al sam napravila, eto što miljeta i **stoljnjakova**.*

Ljiljana Kolenić u svome članku navodi kako se u govorima slavonskog dijalekta još ponegdje može čuti stari ništični nastavak u genitivu množine, ali u govoru Branjinog Vrhla nije pronađen niti jedan primjer koji bi to potvrdio. (Kolenić, 1997.: 109.)

e) Dativ množine

Stjepan Ivšić bilježi dativ množine imenica a-vrste na *-om/-em* i kaže da se to često čuje. Danas se vrlo rijetko čuje dativ množine s tim nastavničkim morfemima. (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 56.) Danas u slavonskom dijalektu, pa tako i u baranjskom poddijalektu u dativu množine imenica a-vrste prevladava nastavak *-ima*. (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 55.) U govoru kazivačice nije uočen niti jedan primjer koji bi potvrdio postojanje ili nepostojanje ove pojave. Što se tiče imenica e-vrste, danas u dativu množine prevladava nastavak *-ama*, a to je vidljivo u primjeru: (...) *metalo i **kravama** kad su išle na pašu klepke*.

f) Lokativ množine imenica e-vrste

U lokativu množine još se čuje nastavak *-a* (od praslavenskog *-ahъ* u imenica e-vrste). (Berbić-Kolar, Kolenić, 2014.: 57.) Pronađena su dva primjera koja to potvrđuju:

*Pa jelo se u podne paprikaša, ko na **karmina** (...).*
*(...) ni zabave ni da se išlo po **gostiona**.*

g) Ostali padeži imenica a-vrste

Nominativ jednine muškoga roda ima nulti (\emptyset) nastavak:

*(...) petsto dinara **meter** (...).*
*E, nije bio **bor**.*

U govoru je uočen i jedan primjer za imenicu muškoga roda *pritok*, koja je u standardnom književnom jeziku imenica a-vrste, ali u govoru Branjinog Vrha to je imenica e-vrste i u nominativu jednine ona ima gramatički nastavak *-a*: *Ovaj, kao neki **pritoka** Dunavu*.

Također je uočen i primjer u kojemu nominativ završava na gramatički morfem *-i*:

*Kod nas je bio **kriskindi**.*

Nominativ jednine srednjeg roda završava na gramatičko morfem *-o*:

Čudo lipo.
***Nibo** plavo, **svitlo** plavo (...).*

Dativ jednine imenica muškog roda a-vrste završava na gramatički morfem *-u*:

*Ovaj, kao neki **pritoka** **Dunavu**.*

Vokativ jednine uočen je samo u dva primjera imenica a-vrste: *Bože, moj!* i *Znaš šta, sinko?*

U prvom primjeru vidljivo je i provođenje prve palatalizacije.

Iako je za lokativ jednine muškoga roda imenica a-vrste uobičajen završetak na gramatičko morphem *-u*: (...) *i baka prodala u dućanu*.

Instrumental jednine, kao i u standardnom književnom jeziku završava na *-om*: (...) *pa sokakom, ne ulicom*.

Nominativ množine muškoga roda imenica a-vrste završava nastavkom *-ovi*, kao i u standardnom književnom jeziku: *I maske i vragovi su bili i svašta.*; dok imenice srednjega roda imaju nastavak *-a*: *Ah ko deca smo se igrali svega tamo*.

Imenice muškoga roda a-vrste u akuzativu množine imaju nastavak *-e*: *Pa da i onda smo metali salon-bombone i jabuke i orase smo zamatali u papire šarene*.

Za lokativ množine imenica srednjeg roda uočen je nastavak *-ima*: *Na prelima se je to radilo*.

h) Ostali padeži imenica e-vrste

Najčešće su imenice e-vrste ženskoga roda, ali ima i nekoliko imenica muškog roda koje se dekliniraju prema imenicama e-vrste. Jedna od takvih imenica je i imenica *dada*, koja u nominativu jednine ima nastavak *-a* i deklinira se kao imenice e-vrste: (...) *onda mama i dada* (...). Već je ranije naveden još jedan primjer imenice muškog roda koja se deklinira prema e-vrsti, a to je imenica *pritok*, koja u nominativu jednine ima nastavak *-a*: *Ovaj, kao neki pritoka Dunavu*.

Imenice ženskog roda u nominativu jednine imaju nastavak *-a*:

(...) *i baka prodala u dućanu*.

(...) *onda mama i dada* (...).

Imenice e-vrste pripadaju toj vrsti jer u genitivu jednine imaju nastavak *-e*:

Donesli iz Amerike dve kile (...).

Pa bilo je i kudelja od krpe.

U govoru kazivačice pronađena je jedna iznimka od gore navedenog pravila, jer je kazivačica za imenicu e-vrste u genitivu jednine upotrijebila nastavak *-a*: (...) *onda smo jeli ladnetina* (...).

Akuzativ jednine, kao i u standardnom hrvatskom jeziku završava na gramatički morphem *-u*:

Pa imala je venčanicu i šlajera i krunu na glavi.

*Na-a, imale su **suknju** ko **nošnju** (...).*

Instrumental jednine imenica e-vrste završava nastavkom *-om*:

*(...) pevalo i onda opet ideš s **ulicom** u drugu kuću, pa sokakom, **ne ulicom**.*

*A to **loptom**, što se zvalo na tri koraka (...).*

Iz navedenog prvog primjera vidi se nestandardna upotreba instrumentala sredstva i društva. U primjeru je kazivačica prijedlogom *s* označila društvo, iako se iz primjera može vidjeti da to nije instrumental društva.

Nominativ i akuzativ množine imenica e-vrste imaju isti završetak na gramatički morfem *-e*:

b) N mn: *I **maske** i **vragovi** su bili i **svašta**.*

***Klepke**.*

c) A mn: *imale su **čarape** vunene na **rupice** štrikane.*

*Pa tamo su bili **krofne** nam pekli i koješt.*

Instrumental množine ima nastavak *-ama*: *Sa **klepkama** smo eto lupali i klepetali.* Prijedlog *s/sa* je u ovom primjeru nepravilno upotrebljen, jer se prijedlog *sa* u instrumentalu koristi samo ispred imenica koje započinju sa suglasnicima: *s, š, z, ž*.

i) Ostala obilježja

Gramatički morfem *-e* pronađen je i u jednom primjeru imenice srednjega roda, što nije karakteristično za standardni hrvatski jezik: *Nacrtali smo **oče** (...).*

Nominativ i akuzativ množine imenica *oči* i *uši* glasi *oče* i *uše*, što je vidljivo u prethodnom primjeru.

2.5.2.2. Pridjevi

U hrvatskom standardnom jeziku pridjevi su riječi koje se dodaju imenicama i poblize ih određuju. Oni znače različite osobine koje pridjevamo predmetima, bićima i pojavama. (Ham, 2002.: 50.) Pridjevi imaju tri vrste: opisni, posvojni i gradivni.

Primjeri za opisne pridjeve: *To je nekad bila, kaže, **crna** kava.*

*(...) pa u **robnoj** kući neki štof je vidila (...).*

*(...) imali su wc od **strmog** dvora (...).*

Primjeri za gradivne pridjeve: (...) *i imale su čarape **vunene*** (...).

***Krpena** (lutka), od štrinfle napunit se (...).*

Primjera za posvojne pridjeve nema, jer kazivačica ih nije izrekla.

Osim što pridjevi imaju tri vrste, imaju i dva oblika, a to su određeni i neodređeni.

Primjer za određeni pridjev: (...) *imali su wc od **strmog** dvora (...).*

Primjer za neodređeni pridjev: *Nibo **plavo**, **svitlo plavo**, petsto dinara meter (...).*

Što se pridjeva tiče bitno je reći i da se slažu u rodu, broju i padežu s imenicom koju poblizje označuju. To se može vidjeti u nekoliko sljedećih primjera:

*To je nekad bila, kaže, **crna kava**.*

*(...) pa u **robnoj kući** neki štof je vidila (...).*

*(...) imali su wc od **strmog dvora** (...).*

*(...) i imale su **čarape vunene** (...).*

*E **lepe** bile te moje **nošnje**.*

***Nibo plavo**, **svitlo plavo**, petsto dinara meter (...).*

Sekereš navodi kako pridjevi ženskoga u dativu i lokativu jednine imaju nastavak *-e*, to je stariji nastavak, koji je nastao od nekadašnjeg nastavka *-ě*. (Sekereš, 1977.: 388.) No, kako kazivačica ni kod imenica *e*-vrste u lokativu i dativu jednine nije koristila nastavak *-e*, tako primjera za ovu pojavu nema.

Pridjevi imaju i tri stupnja:

- a) pozitiv, koji je temeljni oblik pridjeva: *E **lepe** bile te moje **nošnje**.*
- b) komparativ, za koji je pronađen samo jedan primjer u ženskom rodu s nastavkom *-ije*:
*Onda se išlo u **bogatije** kuće (...).*
- c) superlativ, za koji je također pronađen samo jedan primjer: ***Najviše** bi bilo tako ti igara.*

Kazivačica je u svom govoru koristila malo pridjeva te zbog toga njihova analiza ne može biti potpunija.

2.5.2.3. Zamjenice

- a) Osobne zamjenice

Kazivačica je vrlo često koristila osobne zamjenice u svom govoru. Najčešće je to bila osobna zamjenica *ja*: *Bože moj, pa **ja** sam bila curica svojih šesnajst godina kad sam **ja** to, sedamnajst, kad sam **ja** to radila.*

Iako Sekereš navodi da osobna zamjenica u dativu jednine ima nastavak *-e* (Sekereš, 1977.: 389.), kazivačica nije koristila takav oblik u svome govoru, nego standardni i to najčešće nenaglašeni oblik *mi*: (...) *al ona je bila stroga pa mi pokaže (...)*.

U akuzativu jednine osobne zamjenice *ja* kazivačica je koristila naglašeni oblik *mene*: *Ona mene pljusne*.

Vrlo često se u govoru pojavljuje i osobna zamjenica *mi*:

(...) sigrat **mi** smo rekli ni plesat.

Tak smo se **mi** znali veseljit.

U genitivu množine upotrijebila je oblik *nas*: *Kod nas je bio kriskindi.*; a za akuzativ množine nenaglašeni oblik *nam*: *Pa tamo su bili krofne nam pekli i koješt.*

Što se tiče ostalih osobnih zamjenica nije uočeno nikakvo odstupanje od standardnog hrvatskog jezika.

- a) zamjenica *on*: *Dosadlo, bio slabokrvan pa mu doktor reko (...)*. → G jd
- b) zamjenica *ona*: *Ona ima unučad u Njemačka.* → N jd
- c) zamjenica *oni*: *Oni su imali i radnike svoje pa su tako onda.* → N mn
- d) zamjenica *ti*: *Ja ću to tebi.* → D jd

b) Posvojne zamjenice

Kod posvojnih zamjenica također nije uočeno nikakvo odstupanje od standardnog hrvatskog jezika osim u genitivu množine zamjenice *njegov*. Genitiv množine navede zamjenice u standardnom jeziku glasi *njegovih*, a kazivačica je u svom govoru upotrijebila oblik *njegovi*, odnosno bez završnog *h*, jer je obilježje slavonskog dijalekta da ono nema konsonant *h*:

(...) *od njegovih pajca i sve (...)*.

Od ostalih posvojnih zamjenica kazivačica je koristila nominativ jednine zamjenica *naša*: *To veliko, kažem ko naša soba.* Zatim nominativ jednine ženskog roda zamjenice *moja*: *moja koperta na stolu (...)*; nominativ množine: *E lepe bile te moje nošnje.*; dativ jednine ženskog roda: *Imam i prije pedeset godina što sam mojoj Mirjani (...)*.

Zamjenica *moj* korištena je u vokativu jednine muškog roda: *Bože, moj!*

c) Povratno-posvojna zamjenica

Kao što je poznato, hrvatski jezik ima samo jednu povratno-posvojnu zamjenicu *svoj*. To je pridjevna zamjenica i sklanja se po pridjevnoj sklonidbi kao zamjenice *moj*, *tvoj*. (Ham, 2002.: 63.) U svom govoru kazivačica je upotrijebila akuzativ jednine srednjeg roda ove zamjenice: (...)

i radnike svoje pa su tako onda.; i genitiv množine ženskog roda: (...), **svoji** šesnajst godina kad sam ja to (...).

Iz prethodnog primjera vidljivo je nepostojanje konsonanta *h* na kraju riječi, jer u standardnom hrvatskom jeziku genitiv množine ženskog roda zamjenice *svoj* glasi *svojih*.

d) Pokazne zamjenice

Pokazne zamjenice u hrvatskom jeziku su *ovaj*, *taj*, *onaj*. U njihovoj upotrebi nije bilo nikakvih značajnih odstupanja od standardnog jezika, osim u genitivu množine zamjenice *onaj*, koja u standardnom obliku završava na *h*, a u govoru kazivačice tog *h* nema:

Al to kažem od oni svileni (...).

Isto je i u genitivu množine zamjenice *taj*: *Najviše bi bilo tako ti igara.*

Od ostalih pokaznih zamjenica korištene su sljedeće:

a) *taj*: (...) *ko nije taj imo ove talire.* → N jd mr

To je nekad bila (...). → N jd sr

Dosta se toga prominjilo. → G jd sr

b) *ovaj*: (...) **ovaj** *ko neki pritoka Dunavu.* → N jd mr

(...) *ko nije taj imo ove talire.* → N mn žr

A ne ko ovo danas. → N jd sr

c) *onaj*: *To je onaj (...).* → N jd mr

e) Upitno-odnosne zamjenice

Od upitno-odnosnih zamjenica najviše je korištena zamjenica *što* u obliku *šta* koji je karakterističan za slavonski dijalekt pa tako i baranjski poddijalekt. Prema Sekerešu do oblika *šta* došlo je analogijom prema oblicima *ništa* i *svašta*. (Sekereš, 1977.: 392.)

Zamjenica *šta* korištena je kao upitna u sljedećim primjerima: *Znaš šta, sinko?* i *I eto šta sad još?*; a kao odnosna zamjenica u sljedećem primjeru: *Sad makar šta ću lajat.*

Osim nestandardnog oblika *šta*, kazivačica je koristila i standardni oblik *što* kao odnosnu zamjenicu: (...) **što** *se zvalo na tri koraka (...).*

(...) *eto što miljeta i stoljnjakova.*

Od ostalih upitno-odnosnih zamjenica korištena je još jedno zamjenica *koji* i to kao upitna: **Koji budžak**, *a nema tamo budžak na Foku.*

f) Neodređene zamjenice

Umjesto književnih oblika "netko, nešto, nekoji i nekaki" govori se "nitko, ništa nikoji, nikaki". (Sekereš, 1977.: 392.) U tim oblicima, prema Sekerešu, predmetak *ne-* izjednačen je s predmetkom *ni-*. (Sekereš, 1977.: 392.) U govoru kazivačice pronađen je primjer koji ovo potvrđuje: *Ništa, vina i žejna bila.*; ali isto tako i primjer koji odstupa od ovog pravila, tj. koji je kao u književnom jeziku s predmetkom *ne-*: (...) *ko na karmina, kad se neko umre*. Kod navedenog primjera dolazi do gubljenja konsonanta *t*.

U govoru kazivačice uočene su još i sljedeće neodređene zamjenice:

nekaka: *Imale su isto kapica nekaka je bila i sve.*

koješt: *Pa tamo su bili krofne nam pekli i koješt.*

svašta: *I maske i vragovi su bili i svašta.*

kojekako: *Strašno to su bili tako to kojekako pospremanje.*

U zamjenicama *nekaka*, *kojekako* i *koješt* vidljivo je gubljenje konsonanta *v* u *nekaka* i *kojekako* i gubljenje završnog vokala *a* u *koješt*.

2.5.2.4. Brojevi

Brojevi se u hrvatskom jeziku dijele na glavne i redne. Glavni brojevi su oni koji znače izbrojivu količinu nečega, a redni mjesto u redoslijedu. (Ham, 2002.: 69.)

a) Glavni brojevi

Prema Sekerešu glavni brojevi *dva*, *tri*, *četiri*, *oba* zadržavaju u svim padežima isti oblik, a to je zbog analogije prema ostalim brojevima koji se ne dekliniraju. (Sekereš, 1977.: 393.) To je vidljivo u sljedećem primjeru: *A to loptom, što se zvalo na tri koraka (...)*.

Što se tiče broja *dva* u ženskom rodu on glasi *dvije*, a njegov akuzativ jednak je nominativu. Kazivačica je u svom govoru upotrijebila skraćeni, nestandardni oblik *dve* umjesto *dvije*:

Donesli iz Amerike dve kile presne (...).

U brojevima od jedanaest do devetnaest sačuvala se stara sveza koja je dala sufiks *-najst*:

Ja sam bila curica svojih šesnajt godina kad sam ja to, sedamnajt, kad sam ja to radila.

Od ostalih glavnih brojeva kazivačica je izgovorila sljedeće:

(...) *petsto* dinara meter, kaže ni ni skupo.

Imam i prije pedeset godina što sam mojoj Mirjani (...).

b) Redni brojevi

Iako Sekereš navodi da redni brojevi za ženski rod imaju u dativu i lokativu jednine stari nastavak *-e* (Sekereš, 1997.: 393.), nije pronađen niti jedan primjer koji bi to potvrdio. Od rednih brojeva kazivačica je izgovorila samo jedan i to u akuzativu jednine: (...) *pevalo i onda opet ideš s ulicom u drugu kuću* (...).

2.5.2.5. Glagoli

Glagoli u hrvatskom jeziku su promjenjiva vrsta riječi koja znači radnju, stanje i zbivanje. (Ham, 2002.: 75.)

2.5.2.5.1. *Infinitiv*

Infinitiv je neodređeni jednostavni glagolski oblik koji završava na *-ti* i *-ći*. (Ham, 2002.: 80.) Za slavonski dijalekt, pa tako i za baranjski poddijalekt, kao što je već rečeno, karakterističan je krnji infinitiv: *lajat, postit, plesat, sigrat, metit, šit, držat*. Osim krnjeg infinitiva kazivačica je koristila i cjeloviti: *štrikati, šiti, vesti, držati*.

Sekereš navodi kako se umjesto književnog oblika *igrati se* govori u Baranji *sigrati se*, kako bi se istaknula razlika između glagola *igrat* (u značenju plesati) i *igrati se*. (Sekereš, 1977.: 394.) U ovom značenju je i kazivačica koristila infinitiv toga glagola: (...) *sigrat mi smo rekli ni plesat*.

Što se tiče neodređenog glagolskog oblika infinitiva u govoru kazivačice uočena je još jedna pojava. Glagoli s infinitivnom osnovom na *-nu* u slavonskom dijalektu imaju osnovu na *-ni*: *metnuti > metniti*. (Kolenić, 1997.: 111.) Umjesto takvog oblika vrlo često se čuje oblik *metiti*, a to je specifičnost slavonskog dijalekta (Kolenić, 1997.: 111.): *Kad bude imala svatove naprid može metit na stol*.

2.5.2.5.2. *Glagolska vremena*

a) Prezent

Prezent u hrvatskom jeziku je jednostavno glagolsko vrijeme koje označava sadašnjost. (Ham, 2002.: 82.) Kazivačica je u svome govoru vrlo često koristila glagole u prezentu, ali iznenađujuće je to što niti jedan glagol izrečen u prezentu ne odstupa od onoga što se koristi u standardu.

Za glagole kazati i pokazati u 1. i 3. licu jednine vidljivo je provođenje glasovne promjene jotacije:

1. lice jednine: *To veliko, **kažem** ko naša soba (...).*

*Al to **kažem** od oni svileni (...).*

3. lice jednine: *Onda sam imala komšnicu priko dvorišta i ona **kaže** (...).*

*(...) al ona je bila stroga pa mi **pokaže** (...).*

Provođenje palatalizacije vidljivo je za glagol mogu u 3. licu jednine: *Kad bude imala svatove naprid **može** metit na stol.*

b) Aorist i imperfekt

Prema Sekerešu aorist, odnosno prošlo svršeno vrijeme, se vrlo rijetko upotrebljava. (Sekereš, 1977.: 399.) Isti slučaj je i s imperfektom. U govoru kazivačice nije pronađen niti jedan primjer koji bi potvrdio postojanje imperfekta, ali je pronađen jedan primjer u prošlom svršenom vremenu: (...) *ko na karmina, kad se neko **umre**.*

c) Perfekt

Perfekt je složeno glagolsko vrijeme kojim se izriče radnja koja se dogodila u prošlosti. (Ham, 2002.: 86.) Uz prezent je najčešće glagolsko vrijeme koje je kazivačica koristila. Što se tiče gramatičkih obilježja perfekta nema značajnih odstupanja od standardnog hrvatskog jezika.

Primjeri: ***Donesli** iz Amerike dve kile presne i baka **prodala** u dućanu.*

*(...) pa u rubnoj kući neki štof **je vidla** (...).*

*(...) unda baka **kuvala**, al uvik onu bar **caffè**.*

*To **je** nekad **bila**, kaže, crna kava (...)*

*Ja **nisam** doma **pila**, dok **sam** tu **došla**, onda **sam**.*

*(..) što smo **mi zvali** trgoreta svila (...).*

Ako se perfekt tvori od kakvoga glagola s oblikom *se*, tada je u 3. licu jednine običnije ispustiti pomoćni glagol, nego ga upotrijebiti i takav perfekt naziva se krnji perfekt. (Ham, 2002.: 86.)

Primjeri: *I tako mlada, mislim tek **se udala** (...).*

*Imali su wc od strmog dvora što **se išlo** (...).*

*(...) jel **se smilo**, **ni se trebalo** postit.*

*Sprimali smo se pa onda **se išlo** kroz selo, pa **se pevalo**, pa onda **se išlo** u bogatije kuće.*

U govoru ima jedan primjer u kojem se pomoćni glagol nije ispustio: *Na prelima **se je to radilo**.*

d) Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt je pretprošlo glagolsko vrijeme. U govoru kazivačice uočena su dva pluskvamperfekta, jedan u 3. licu jednine, a drugi u 3. licu množine:

Imam i prije pedeset godina što sam mojoj Mirjani, još **se nije rodila bila**, nametala
Pa tamo **su bili** krofne nam **pekli** i koješt.

e) Futur I. i futur II.

S obzirom na to da je kazivačica uglavnom govorila o svojoj prošlosti i kako je bilo nekada, ne čudi činjenica da je u svom govoru upotrijebila svega tri glagola koja označuju buduće vrijeme. Od ta tri glagola dva su u budućem glagolskom vremenu, odnosno u futuru I., a jedan u futuru drugom ili egzaktnom, koji označava predbuduće vrijeme.

a) Futur I.: *Sad makar šta **ću lajat**.*

*Ja **ću** to tebi.*

b) Futur II.: *Kad **bude imala** svatove naprid može metit na stol.*

2.5.2.5.3. *Glagolski pridjevi*

U hrvatskom jeziku glagolskih pridjeva imaju dvije vrste: radni i trpni. Glagolski pridjev radni najčešće se upotrebljava u tvorbi perfekta, pluskvamperfekta, futura drugog i obaju kondicionala, ali može se upotrebljavati samostalno u nekoj rečenici. (Težak, Babić, 1992.: 271.) Za glagolski pridjev radni, kao samostalni rečenični dio, uočen je jedan primjer: ***Dosadlo, bio slabokrvan** (...)*. Već je ranije navedeno da završno *l* u glagolskom pridjevu radnom prelazi u *ao* te da se taj dvovokal steže u *o*. Što se tiče glagolskog pridjeva trpnog u južnobaranjskom govoru, tvori se na isti način kao u književnom jeziku, tj. tako da se infinitivnoj ili rjeđe prezentskoj osnovi dodaju nastavci *-n, -en, -jen, -t* za sva tri roda i u jednini i množini. (Težak, Babić, 1992.: 127.) U slavonskom dijalektu pa tako i baranjskom poddijalektu češće se čuje glagolski pridjev trpni na *-t*:

*(...) a natrag su imali od suncokreta **zagradito**.*

*Krpena, od štrinfla **napunita** se krpama i **zašito**.*

Što se tiče ostalih tvorbenih nastavaka pronađeni su sljedeći primjeri:

*(...) kažem ko naša soba i onda okolo rupe **pokopane**.*

*Ništa, vina i **žejna** bila.*

*(...) i imale su čarape vunene na rupice **štrikane**.*

2.5.2.6. Nepromjenjive vrste riječi

2.5.2.6.1. Prilozi

Prilozi su riječi koje se dodaju najčešće glagolima za označivanje mjesta, vremena, načina, uzroka, svrhe i količine radnje. (Težak, Babić, 1992.: 133.) Što se tiče priloga, kao nepromjenjive vrste riječi, nema značajnih odstupanja od standardnog jezika koje navodi Sekereš u svom istraživanju. Kazivačica je najviše koristila vremenske, mjesne i načinske priloge, od toga je najčešće koristila vremenski prilog *onda*: *Sprimali smo se pa **onda** se išlo kroz selo, pa se pevalo, pa **onda** se išlo u bogatije kuće. Pa tamo su bili krofne nam pekli i koješt. I **onda** se igralo i isto i pevalo i **onda** opet ideš s ulicom u drugu kuću, pa sokakom, ne ulicom.*

U jednom trenutku je kazivačica umjesto početnog vokala *o* priloga *onda* izrekla *unda*:

(...) ***unda** baka kuvala, al uvik onu bar caffè.*

Od ostalih vremenskih priloga koristila je priloge:

nekad: *To je **nekad** bila, kaže, crna kava, to sad nije, a ima i sad.*

sad: *To je nekad bila, kaže, crna kava, to **sad** nije, a ima i **sad**.*

uvik: (...) *al **uvik** onu bar caffè.*

Mjesni prilozi su drugi najčešći koje je kazivačica koristila. Najčešći je prilog *tamo*: *Koji budžak, a nema **tamo** budžak na Foku. To je onaj, ovaj ko neki pritoka Dunavu. Fok, pa Borza, pa Vir pa **tamo** smo išli guske čuvat, **tamo** je voda.*

Svagdje, okolo, natrag, dolje, tj. *dole* su ostali mjesni prilozi koje je kazivačica najčešće izgovorila:

svagdje: *A **svagdje** je visila krpa onako po suncokretu.*

natrag: (...) *a **natrag** su imali od suncokreta zagradito.*

dole: *I spavali smo **dole** na slami.*

Od načinskih priloga uočeni su prilozi:

onako: *A svagdje je visila krpa **onako** po suncokretu.*

dobro: *A **dobro** nije bilo teta Violeta.*

strašno: ***Strašno** to su bili tako to kojekako pospremanje.*

2.5.2.6.2. Prijedlozi

Prijedlozi su nepromjenjive riječi koje označuju odnose među bićima, stvarima i pojavama. (Težak, Babić. 1992.: 137.) Najčešće se razvrstavaju s obzirom uz koji padež imenice, zamjenice, pridjeva, broja se nalaze. Od prijedloga s genitivom uočeni su sljedeći:

kod: *Mislim tak je to bilo **kod** Krumpirovi.*

od: *Imali su wc **od** strmog dvora što se išlo, **od** njegovi pajca i sve (...).*

iz: *Donesli **iz** Amerike dve kile presne i baka prodala u dućanu.*

okolo: (...) *kažem ko naša soba i onda **okolo** rupe pokopane.*

Sljedeći, najčešće upotrebljavani prijedlozi su prijedlozi s lokativom:

u: (...) *i baka prodala **u** dućanu.*

na: *I spavali smo dole **na** slami.*

Zatim su uočeni prijedlozi s instrumentalom:

s/sa: ***Sa** klepkama smo eto lupali i klepetali.*

(...) *onda opet ideš s ulicom u drugu kuću,*

Već je navedena nepravilna upotreba instrumentala društva i sredstva, a ovdje treba još napomenuti da prijedlog *s*, u hrvatskom književnom jeziku, može glasiti *sa* ako iza njega slijede suglasnici *s*, *z*, *š* ili *ž* ili suglasnički skupovi gdje je drugi suglasnik jedan od navedenih i ako iza njega slijedi samo jedan glas. (Težak, Babić, 1992.: 137.) U navedenom primjeru vidljivo je kako pravilo književnog jezika ne vrijedi što se tiče korištenja prijedloga *sa*.

2.5.2.6.3. Veznici

Veznici, kao riječi koje povezuju dvije riječi ili dvije rečenice (Težak, Babić, 1992.: 138.), često su korišteni u govoru kazivačice. Najčešće korišteni su svakako sastavni veznici *i* i *pa*:

Jako sam puno i šlingala i heklala i sve eto od malena za decu.

A to loptom, što se zvalo na tri koraka, pa prave, pa graničara pa to koješt smo se igrali.

Često su korišteni i rastavni veznici *a* i *ali*, odnosno *al*:

(...) *unda baka kuvala, **al** uvik onu bar caffè.*

***Al** to kažem od oni svileni, onega, čaj, oni marama (...).*

***A** kad smo došli doma, onda smo jeli ladnetina (...).*

(...) *onda mama i dada, **a** kad smo narasli onda smo mi sami pravili.*

Od ostalih veznika pronađeni su sljedeći:

ni: *Nibo plavo, svitlo plavo, petsto dinara meter, kaže ni **ni** skupo.*

makar: *Sad **makar** šta ću lajat.*

da: *Mene je to toliko potreslo **da** sam zakopala se.*

ko (kao): *Pa jelo se u podne paprikaša, **ko** na karmina, kad se neko umre.*

Umjesto uzročnog veznika *jer* upotrebljava se oblik *jel* i to je jedna od karakteristika baranjskog poddijalekta. (Sekereš, 1997.: 404.)

Primjer: (...) *onda smo jeli ladnetina, **jel** se smilo, ni se trebalo postit.*

2.5.2.6.4. Ostale nepromjenjive riječi

Od ostalih nepromjenjivih riječi u govoru kazivačice uočena su tri uzvika i čestica *ne*:

Ee: ***Ee** lepe bile te moje te nošnje.*

Na-a: ***Na-a**, imale su suknu ko nošnju i imale su čarape vunene (...).*

Aaa: ***Aaa** čim smo ko mali iglu držati.*

čestica *ne*: *onda opet ideš s ulicom u drugu kuću, pa sokakom, **ne** ulicom.*

2.5.3. TVORBA RIJEČI

Sekereš navodi da su za etnike u muškom rodu tvorbeni nastavci najčešće nastavci *-janin* i *-ac*, a rjeđe *-anac* i *-anin*, dok se etnici ženskog roda najčešće tvore nastavcima *-kinja* i *-ka*, a rjeđe *-ica*. (Sekereš, 1977.: 406.) Ove tvrdnje se u ovom radu ne mogu potvrditi, jer kazivačica u svom govoru nije izrekla niti jedan etnik.

Što se tiče hipokorističnih imena, u hrvatskim naseljima južne Baranje, prema Sekerešu, češće se upotrebljavaju hipokoristična imena, nego imena u njihovom pravom obliku, koja se mogu čuti samo u službenim odnosima. (Sekereš, 1977.: 406.) Imena koja se mogu čuti u audiozapisu su ženska imena *Mirjana* i *Violeta*, ona se ne nalaze u hipokorističnom obliku.

Hipokoristici¹⁸ se mogu tvoriti od vlastitih, ali i općih imenica. U govoru je uočeno nekoliko primjera hipokoristika tvorenih od općih imenica. Prvi primjer je tvoren od opće imenice *beba* s nastavkom *-ka*: (...) *i onda je to bila beпка*. Drugi primjer odnosi se na imenicu *dada* (dado), koja je riječ odmilica za imenicu *otac*: *Pa dok su bili mali, onda mama i dada* (...). U navedenom primjeru vidljiv je još jedan hipokoristik, a to je imenica *mama*. Imenica *mama* je hipokoristik riječi *majka*.

U hrvatskim naseljima južne Baranje prezimena se najčešće tvore nastavcima: *-ović*, *-ević*, *-ić*, *-ov*, *-ev*, *-in* i *-ac*. (Sekereš, 1977.: 407.) Uočeni nastavak za tvorbu prezimena u govoru kazivačice je nastavak *-ov*: *tak je to bilo kod Krumpirovi*. Silvija Ćurak navodi kako su neka prezimena u Baranji nastala na razne načine, a jedan od njih je i prema nekom predmetu (Ćurak, 2007.: 58.): *krumpir > Krumpirovi*.

Toponimi, među koje se ubrajaju mikrotoponimi, oronimi, hidronimi, u južnoj Baranji, prema Sekerešu, najčešće se tvore pomoću nastavaka *-ica*, *-ac*, *-ište*, *-ača* i *-ik*. (Sekereš, 1977.: 407.) Od toponima se u audiozapisu mogu čuti mjesna imena za pritoke rijeke Dunav: *Fok*, *pa Borza*, *pa Vir* *pa tamo smo išli guske čuvat tamo je voda*. Iz navedenih primjera ne može se potvrditi Sekereševa tvrdnja, ali nastavak *-ac* u tvorbi toponima može se naći u imenima sela koja okružuju mjesto Branjin Vrh: *Popovac*, *Karanac*.

Što se tiče deminutiva, odnosno umanjena, koje se najčešće tvore nastavcima *-ac*, *-ak*, *-čić*, *-ić*, *-ašce*, *-ce*, *-ence*, *-čica*, *-ica* (Sekereš, 1977.: 408.), pronađen je primjer za nastavak *-ica*: *Bože moj, pa ja sam bila curica* (...). Za razliku od deminutiva, za koje je pronađen jedan primjer, za augmentative, tj. uvećanice nije pronađen niti jedan primjer, stoga se ne može potvrditi Sekereševa tvrdnja kako se oni najčešće tvore nastavcima *-eskara*, *-etina*, *-ina*, *-jurina*, *-urda*,

¹⁸ Hipokoristici su odmilice ili imenice odmila (od milja, od dragosti), posebne tvorbeno inačice općih ili vlastitih imenica kojima se izražava odnos bliskosti, nježnosti, intimnosti, prisnosti i sl. (Težak, Babić, 1992.: 174.)

-urina, -uskara. (Sekereš, 1977.: 408.) Sekereš također navodi kako ženska osoba izvedena od imenica komšija glasi *komšinica: komšijnica > komšinica*. On navodi kako je konsonant *-j* vjerojatno ispušten radi olakšanja izgovora. (Sekereš, 1977.: 408.) Inače se imenice koje označuju žensku osobu tvorenu od imenica koje označuju mušku, tvore na isti način kao u književnom jeziku.

Ktetici, odnosno pridjevi od geografskih imena, najčešće se tvore, prema Sekerešu, nastavkom *-ski* od samog geografskog imena. (Sekereš, 1977.: 408.) Ovaj njegov zaključak je u ovom radu nemoguće potvrditi, jer kazivačica u svom govoru nije izgovorila niti jedan takav pridjev.

Glagolske imenice najčešće se tvore nastavcima *-nje, -enje, -jenje* i *-će* od svršenih i nesvršenih glagola. (Težak, Babić, 1992.: 166.) Primjer glagolske imenice koja je pronađena u govoru je *pospremanje*, koja je tvorena od nesvršenog glagola i nastavka *-nje*.

Težak i Babić u svojoj gramatici navode kako se zbirne imenice najčešće tvore nastavcima *-ad* i *-je*. (Težak, Babić, 1992.: 173.) Zbirna imenica koja je pronađena u govoru kazivačice je *unučad* i ona je tvorena nastavkom *-ad*.

2.5.4. SINTAKSA

2.5.4.1. Jednostavne rečenice

Prema Sekerešu, jednostavne rečenice se vrlo često upotrebljavaju u govoru i pripovijedanju južnobaranjskih Hrvata i to je u vezi s arhaičnijim načinom pripovijedanja. (Sekereš, 1977.: 409.) Jednostavne rečenice mogu biti proširene i neproširene. Jednostavna neproširena rečenica sastoji se od subjekta i predikata, dok unutar jednostavne proširene rečenice osim subjekta i predikata stoje i njihove dopune: atribut, apozicija, objekt i priložne oznake. (Težak, Babić, 1992.: 220.) Sekereševo zapažanje može se potvrditi i u ovom slučaju jer je kazivačica vrlo česti koristila jednostavne rečenice, što proširene što neproširene:

Nije se to kuvalo.

A onda sam se tako.

Nibo plavo, svitlo plavo, petsto dinara meter, kaže ni ni skupo

Čudo lipo.

A ne ko ovo danas.

Sad makar šta ću lajat.

A svagdje je visila krpa onako po suncokretu.

A dobro nije bilo teta Violeta.

I spavali smo dole na slami.

Ee, nije bor.

Kod nas je bio kriskindi.

Imao je šešira i ružmarina.

2.5.4.2. Složene rečenice

Osim jednostavnih rečenica često je kazivačica i koristila složene rečenice. Složene rečenice su one u kojima se dvije ili više jednostavnih rečenica mogu sklopiti u veću rečeničnu cjelinu. (Težak, Babić, 1992.: 221.) Složene rečenice mogu biti: nezavisno složene rečenice, zavisno složene rečenice i rečenični niz.

a) Nezavisno složene rečenice

Baranjski Hrvati se u pripovijedanju i razgovoru vrlo često služe nezavisno složenim rečenicama, što je u vezi s arhaičnijim načinom pripovijedanja. (Sekereš, 1977.: 409.) Od nezavisno složenih rečenica najčešće se u govoru kazivačice mogu zamijetiti sastavne i suprotne rečenice. Sastavne rečenice najčešće se vežu veznikom *i*, *pa*:

Donesli iz Amerike dve kile presne i baka prodala u dućanu

To veliko, kažem ko naša soba i onda okolo rupe pokopane.

Onda pojedemo bombona pa papire smo ostavili nek visi otraga.

Na-a, imale su suknju ko nošnju i imale su čarape vunene na rupice štrikane.

Sprimali smo se pa onda se išlo kroz selo, pa se pevalo, pa onda se išlo u bogatije kuće.

Sa klepkama smo eto lupali i klepetali.

I svinje su se kupale i mi smo se kupali (...).

E onda su bile od gipsa pa sam kupala u kabu pa su se rastopile.

Jako sam puno i šlingala i heklala i sve eto od malena za decu.

Od suprotnih rečenica kazivačica je najčešće koristila one koje se vežu veznicima *a* i *ali*:

Imala sam mamu, al ona je bila stroga pa mi pokaže (...).

Imali su wc od strmog dvora što se išlo, od njegovi pajca i sve, a natrag su imali od suncokreta zagradi.

Pa dok su bili mali, onda mama i dada, a kad smo narasli onda smo mi sami pravili.

Od ostalih nezavisno složenih rečenica, isključnih, zaključnih i rastavnih, nije pronađen niti jedan primjer.

b) Zavisno složene rečenice

Najčešće korištene zavisno složene rečenice u govoru kazivačice su vremenske rečenice:

Ja doma nisam pila, dok sam tu došla (...).

Pa jelo se u podne paprikaša, ko na karmina, kad se neko umre.

Samo za buše i to se metalo i kravama kad su išle na pašu.

Kad bude imala svatove, naprid može metit na stol.

Bože moj, pa ja sam bila curica, svoji šesnajst godina kad sam ja to, sedamnajst kad sam ja to radila.

Zatim je često koristila i mjesne rečenice:

*I di je wc **tamo** smo se sigrali na bostanu, onda eto ide štrumf.*

*Fok, pa Borza, pa Vir pa **tamo** smo išli guske čuvat **tamo** je voda.*

Imali su wc od strmog dvora, što se išlo, od njegovi pajca i sve (...).

U govoru je uočeno i nekoliko objektnih rečenica: (...) *pa mu doktor reko da pije kavu (...).*

Imam i prije pedeset godina što sam mojoj Mirjani, još se nije rodila bila, nametala.

Unutar druge objektno rečenice umetnuta je i vremenska, što još jednom pokazuje učestalost izgovorenih vremenskih rečenica u govoru kazivačice.

Zatim je pronađena jedna posljednja rečenica: *Mene je to toliko potreslo da sam zakopala se.*

Kazivačica je u svom pripovijedanju češće koristila nezavisno složene rečenice, nego zavisno složene, što se može vidjeti i po navedenim primjerima.

2.5.4.3. Red riječi

U govoru kazivačice primijećeno je često umetanje riječi, skupova riječi, ali i čak cijelih rečenica unutar jedne rečenice:

Imali su wc od strmog dvora, što se išlo, od njegovi pajca i sve, a natrag su imali od suncokreta zagrado.

Imam i prije pedeset godina što sam mojoj Mirjani, još se nije rodila bila, nametala.

Isto tako česte su i inverzije, tj. obrnuti red riječi ili dijelova rečenice:

Kad bude imala svatove, naprid može metit na stol.

Prema Sekerešu, za red riječi u južnobaranjskom govoru karakteristično je i da predikat najčešće stoji ispred subjekta, a ne iza subjekta kao u standardnom jeziku. (Sekereš, 1977.: 412.) To se može vidjeti u sljedećem primjeru: *Kod nas je bio kriskindi.*

Također, objekt najčešće stoji iza glagola, ali se prema Sekerešu, vrlo često nađe i ispred glagola. (Sekereš, 1977.: 412.) To se vidi u sljedećem primjeru: *Aaa čim smo ko mali iglu držati.*

2.5.4.5. Upravni i neupravni govor

Upravni govor je navođenje nečijih riječi ili rečenica točno onako kako su izrečene ili napisane., ili prema Težaku doslovno navođenje tuđih rečenica. U upravnom govoru uz rečenice koje su preuzete od drugoga nalaze se i rečenice koje objašnjavaju podrijetlo tih preuzetih rečenica. To objašnjenje može biti prije ili nakon rečenice koja se navodi i koja se označava navodnicima. (Težak, Babić, 1992.: 239.) Analizom govora uočena su dva primjera upravnog govora:

I tako mlada, mislim tek se udala, valda, pa u robnoj kući neki štof je vidla, kaže: "Čudo lipo. Nibo plavo, svitlo plavo, petsto dinara meter, kaže ni ni skupo."

Onda sam imala komšnicu priko dvorišta i ona kaže: „Znaš šta, sinko? Ja ću to tebi.“

Neupravni govor je navođenje tuđih riječi pri kojem ne rabimo upravni govor, već dvije rečenice (navođenje i objašnjavanje) sklapamo u jednu složenu rečenicu s nepromijenjenim smislom. (Težak, Babić, 1992.: 240.) Primjer neupravnog govora je sljedeći:

Dosadlo, bio slabokrvan pa mu doktor reko da pije kavu (...).

2.5.4.6. Sročnost

Sekereš navodi kako je nedostatak sročnosti u govoru južnobaranjskih Hrvata također obilježje slavonskog dijalekta, odnosno poddijalekta. Sročnost označava međusobno slaganje imenica, pridjeva i zamjenica u rodu, broju i padežu, ali i njihovo slaganje u rodu i boju s glagolima. Primjeri za sročnost, prema Sekerešu jesu: kad su subjekti različita roda, a svi u jednini, ili kad su subjekti različita broja, a glagol stoji u jednini. (Sekereš, 1977.: 412.) Jedan od tih primjera uočen je i u govoru kazivačice, gdje je u zavisnoj rečenici subjekt u množini (papiri), a predikat u jednini: *Onda pojedemo bombona pa **papire** smo ostavili nek **visi** otraga*. Isto tako uočen je i primjer gdje su subjekti različitog roda (ženskog i muškog), a predikat označava samo pripadnice ženskog roda: *Pa onda kod jedne kuće se skupimo i momci pa onda **smo se sigrale***.

2.5.5. FRAZEOLOGIJA

Frazemi su, prema Antici Menac¹⁹, sveze riječi u kojima dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. *Takve se sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku unaprijed poznate, na neki način zadane: on ne bira sastavnice, nego gotovu svezu.* (Menac, 2007.: 9.) U govoru nije uočen niti jedan od šire poznatih frazema, ali se neke sveze riječi, koje je kazivačica izgovorila mogu svrstati u frazeološke sveze. Jedna od takvih je u rečenici: *Nije bilo teta Violeta.* U toj rečenici frazemska sveza bila bi *teta Violeta*, koja u današnje vrijeme označava poznatu marku WC papira, ali je u svakodnevnom govoru označava sve vrste WC papira.

Sljedeći primjer nalazi se u rečenici: *Sad ću lajat pa makar šta.* Frazem u rečenici je sveza riječi *makar šta* u značenju bilo čega, odnosno koji označuje bilo što, tj. sve.

Opseg pojedinog frazema može varirati: najmanji je kad se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a najveći opseg frazema nije određen. (Menac, 2007.: 15.)

¹⁹ Anita Menac, 2007. *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb

2.5.6. LEKSIK

Kad se govori o leksiku u nekome slavonskom dijalektu, obično se nabrajaju tuđice: turcizmi, germanizmi, hungarizmi, talijanizmi. (Kolenić, 2011.: 155.) U leksiku kazivačice vidljivi su brojni turcizmi i germanizmi, ali isto tako i brojne riječi koje svoje podrijetlo imaju u praslaveneskom i staroslaveneskom jeziku, odnosno arhaizmi te je iz toga vidljiva arhaičnost baranjskog govora. Zbog turskih osvajanja brojne su riječi turskog podrijetla ukorijenjene i za njih često nema hrvatske zamjene. Isti slučaj je i s riječima njemačkog podrijetla. U daljnjem radu je prikazan popis riječi koje su tuđice, posuđenice, manje poznate ili koje se ne koriste često u svakodnevnoj uporabi u književnom jeziku, ali ih ima u svakodnevnoj upotrebi u slavonskom dijalektu. Njihova značenja i etimologija preuzeta je iz tri izvora: iz Klaićeva *Rječnika stranih riječi*²⁰, Jakšićeva rječnika *Divanimo po slavonski*²¹ te s mrežne stranice *Hrvatski jezični portal*²². Valja napomenuti da za neke riječi nije pronađeno njihovo podrijetlo, samo njihovo značenje. Riječi su navedene abecednim redom.

bekeš – 1. muški krzneni kaput, 2. ženski haljetak, *tur.*

bepka – dječja igračka u obliku djeteta; lutka, beba

bircuz – krčma, betula, birtija, *njem.*

bostan – mjesto gdje rastu dinje i lubenice, bostanište, *tur.*

budžak – skroviti kut, skrovito mjesto u kući, ono gdje svega može biti (otpadaka, paučine itd.),
tur.

buše – pokladna povorka ili priredba; bušari, *tur.*

dada – otac; dado

dinar – osnovna novčana jedinica u mnogim zemljama u prošlosti i sadašnjosti (u SFRJ do 1991, SRJ, Alžiru, Bahreinu, Iraku, Jordanu, Kuvajtu, Libiji, Tunisu, Južnom Jemenu); manje jedinice nazivaju se različito, u SFRJ 1 dinar sadržavao 100 para, *grč.*

dućan – trgovina, prodavaonica, *tur.*

dvor – dvorište, zemljište oko kuće, *prasl.*

fertun – pregača, kecelja; ferta, ferton, firtun, *njem.*

gips – mineral bijele boje, kalcijev sulfat dihidrat; sadra, *grč.*

gostionica – 1. ugostiteljska radnja u kojoj se za stolovima služe uobičajena domaća jela i pića,

²⁰ Bratoljub Klaić, 1981. Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb

²¹ Martin Jakšić, 2003. Divanimo po slavonski, Pergamena, Zagreb

²² <http://hjp.novi-liber.hr/>

2. soba za goste, *prasl.* i *stsl.*

graničar – dječja igra loptom, seoska natjecateljska igra, *prasl.*

heklati – izrađivati čipke ili slične radove posebnom iglom; kačkati, kučikati, *njem.*

kabao – drvena posuda za vodu i pranje, s dva uha; čabar, škaf, *prasl.*

karmine – gozba u čast pokojnika; daća, podušje, zadušnice, *lat.*

klepka – 1. drvena naprava koja na udar proizvodi zvuk, 2. zvono o vratu domaće životinje; klepetalo, *prasl.*

klepetati – proizvoditi učestale isprekidane zvukove drvom o drvo, *prasl.*

komšinica – susjeda; komšijka, *tur.*

koperta – ukrasni pokrivač iznad ostale posteljine na krevetu; koperdeka, kopertuh, prekrivač, *tal.*

kriskindl – 1. novorođeni Krist; 2. božićno drvce; 3. božićni dar, *njem.*

krofna – kolač od dizanog tijesta, punjen pekmezom, pržen na vrućem ulju ili masti i posut šećerom, prigodno jelo za poklade, pokladnica; krafna, krafen, *njem.*

krpa – pojedinačan komad platna namijenjena određenoj svrsi, *prasl.*

kučen – unutrašnji dio kukuruznog klipa, ono što ostane kad se okruni, kad se skine zrnje; okoma, otučak, kočanj, kukuruzina, paturica, patura, šepurina

kudjelja – vlakna konoplje priređena za pređenje, *prasl.*

kvasiti – 1. (koga) vlažiti površinu koga ili čega polijevanjem ili prskanjem, 2. potapati i držati u tekućini; močiti, *prasl.* i *stsl.*

ladetina – hladetina, ohlađen i želatiziran sok od iskuhana mesa i okosnica; apik, drče, drhtalica, mrzletina, pače, pihtija, piktije, sulz, žele, *prasl.*

marama – dio ženske odjeće kojim se pokriva glava, prema običajima može imati različite boje i vezati se na različite načine; mahrama, peča, rubac, *tur.*

nošnja – odjeća i obuća domaće izrade i prirodne tkanine i platna, tipična za pojedine krajeve ili gradove, *prasl.*

pajcek – odojak, prase, *slov.*

paprikaš – pirjano jelo od isjeckana mesa i luka, začinjeno paprikom, *mađ.*

paša – 1. pasanje, napasanje (ići na pašu, voditi na pašu), 2. pašnjak, pasište, ispaša, *prasl.* i *stsl.*

ponjava – prostirač domaćeg tkanja izrađen od raznobojnih krpa, *prasl.* i *stsl.*

prelo – 1. večernji sastanak na selu radi zajedničkog pređenja ili sličnog posla, 2. pređenje, predivo, *prasl.*

rubina – 1. muška i ženska košulja, 2. suknja ili haljina od domaćeg platna

slama – osušene stabljike žitarica i biljaka mahunarki koje ostaju poslije vršidbe i izdvajanja

sjemena, *prasl.*

sokak – 1. manja, uža ulica il prolaz, u naselju orijentalne granje, 2. ulica u ravničarskim naseljima, npr. u Slavoniji, *tur.*

stolnjak – prekrivač za stol, *prasl.* i *stsl.*

šiti – koncem udjenutim u iglu sastavljati, spajati krojene dijelove tkanine platna i sl., izrađujući odjeću, obuću i dr.; šivati, *prasl.*

šlajer – mrežasta koprena koja se spušta s oboda ženskom šešira i skriva oči, *njem.*

šlingati – ukrašavati, kititi vezom; vesti, *njem.*

štof – vunena tkanina, *njem.*

štrikati – (što) plesti, *njem.*

štrinfla – ženska duga čarapa; štrimfe, štrinfe, štrinfle, štrufne, štrumfe, *njem.*

talir – starinski srebrni novac u raznim europskim zemljama, *njem.*

trgoreta svila – vrsta svilene tkanine

vesti – ukrašavati, kititi vezom, *prasl.* i *stsl.*

3. ZAKLJUČAK

Analizom govora baranjskog mjesta Branjin Vrh potvrđena su brojna obilježja koja su brojni jezikoslovci i dijalektolozi naveli kao obilježja slavonskog dijalekta. Koristeći se transkribiranim tekstom audiozapisa kazivačice i ostalih kazivača čiji tonski zapisi nisu priloženi, prikazani su brojni primjeri za ta obilježja. U radu su prvo opisane općenite značajke štokavskog narječja, zatim slavonskog dijalekta, a nakon toga i njegovog baranjskog poddijalekta, kojemu pripada mjesto Branjin Vrh. Nakon toga su opisana jezična obilježja unutar šest poglavlja. Zaključeno je da u govoru Branjina Vrha postoji pet naglasaka, da je odraz jata ikavsko-ekavski te da prevladava štakavizam. Navedeni su brojni primjeri u kojima se potvrđuje provođenje glasovnih promjena prema pravilima standardnog hrvatskog jezika. Morfološka obilježja govora podudaraju se s onima koja je donio Sekereš u svom radu. Ostala poglavlja najčešće opisuju obilježja koja odstupaju od onih u standardnom hrvatskom jeziku. Zbog pismenosti kazivačice i završenih osam razreda škole vidljiv je utjecaj standardizacije u njezinom govoru.

Iz svega se može zaključiti, kako bez obzira na sve veću standardizaciju jezika, govor mjesta Branjin Vrh i dalje čuva brojna arhaična obilježja koja pripadaju slavonskom dijalektu pa tako i baranjskom poddijalektu.

4. LITERATURA

1. Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
2. Berbić-Kolar, Emina, Ljiljana, Kolenić. 2014. *Sičanske riči*, Učiteljski fakultet, Osijek
3. Ćurak, Silvija. 2007. *O imenima u južnoj Baranji*, Znanstveni kolokvij "Život i djelo jezikoslovca Stjepana Sekereša", Beli Manastir, 8.6.2006., Baranjsko slovo 1, Beli Manastir, str. 59-68.
4. Despot, Loretana. 2006. *Jezične osobitosti baranjskih govora*, Zbornik radova Znanstvenog skupa "Slavonski dijalekt", Vinkovci, 11.-12.11.2005, Šokačka rič 3, Vinkovci, str. 29-37.
5. Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
6. Horvat, Aleksandar. 2014. *Promjena imena naselja u Baranji 1922. godine, (Prilog proučavanju baranjskih ojkonima)*, Scrinia Slavonica 14, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Srbija, str. 235-251.
7. Horvat-Levaj, Katarina, Vučetić, Ratko, Haničar Buljan, Ivana. 2012. *Darda, Dvorac Esterházy*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
8. Jakšić, Martin. 2003. *Divanimo po slavonski*, Pergamena, Zagreb
9. Klaić, Bratoljub. 1981. *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
10. Kolenić, Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt*, Croatica, Zagreb, str. 101-117.
11. Kolenić, Ljiljana. 2007. *Stjepan Sekereš o baranjskim govorima*, Znanstveni kolokvij "Život i djelo jezikoslovca Stjepana Sekereša", Beli Manastir, 8.6.2006., Baranjsko slovo 1, Beli Manastir
12. Kolenić, Ljiljana. 2011. *Hrvatski pasivni leksik i arhaizmi u slavonskom dijalektu*, Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem "Slavonski dijalekt", Vinkovci, 12.-13.11.2010. Šokačka rič 8; Vinkovci, str. 155-169.
13. Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb
14. Menac, Anitca. 2007. *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb
15. Predojević, Željko. 2012. *O toponimima južne Baranje podno sjeverne strane Banskog brda*, "Folia Onomastica Croatica 21", Institut za slavistiku, Filozofski fakultet u Pečuhu, str. 173-194.

16. Sekereš, Stjepan. 1977. *Govor Hrvata u južnoj Baranji*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, str. 323-484.
17. Težak, Stjepko, Babić, Stjepan. 1992. *Gramatika hrvatskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb

Mrežne stranice: (zadnji put posjećene 4. lipnja 2015.)

1. http://hr.wikipedia.org/wiki/Branjin_Vrh
2. https://www.facebook.com/247894318715896/photos/ms.c.eJw9y8ENADEIA8GOTsQOBvpvLFI48hx5zXBIIgqqJD62BRmX4tmLcrPfXLdHjtGenvv~_vcbqnQcEXRbu.bps.a.247896858715642.1073741827.247894318715896/375688262603167/?type=1&theater
3. <https://www.facebook.com/pages/BRNJEVARSKE-BU%C5%A0E-Branjin-VrhBaranja/207043499311302?fref=ts>
4. <http://hjp.novi-liber.hr/>

5. PRILOG TRANSKRIPCIJE

Donesli iz Amerike dve kile presne i baka prodala u dućanu. Nije se to kuvalo. (*A što ste pili umjesto kave?*) Ništa, vina i žejna bila.

Dosadilo, bio slabokrvan pa mu doktor reko da pije kavu, unda baka kuvala, al uvijek onu bar caffe. To je nekad bila, kaže, crna kava, to sad nije, a ima i sad. A onda sam se tako. Ja nisam doma pila, dok sam tu došla, onda sam.

A ne ko ovo danas. I tako mlada, mislim tek se udala, valda, pa u robnoj kući neki štof je vidla, kaže: "Čudo lipo. Nibo plavo, svitlo plavo, petsto dinara meter, kaže ni ni skupo."

Sad makar šta ću lajat. Mislim tak je to bilo kod Krumpirovi. Imali su wc od strmog dvora (dvorišta) što se išlo, od njegovi pajca i sve, a natrag su imali od suncokreta zagradingo i mi tu samo pridemo priko dvorišta. To veliko, kažem ko naša soba i onda okolo rupe pokopane. I di je wc tamo smo se sigrali na bostanu, onda eto ide štrumf. A svagdje je visila krpa onako po suncokretu. Pa bilo je i kudjelja od krpe. Al to kažem od oni svileni, onega, čaj, oni marama, što smo mi zvali trgoreta svila, a to sve popuca. Ah ko deca smo se igrali svega tamo. A dobro nije bilo teta Violeta. Oni su imali i radnike svoje pa su tako onda.

A kad smo došli doma, onda smo jeli ladnetina, jel se smilo, ni se trebalo postit. I spavali smo dole na slami. I eto šta sad još?

(*S čim ste kitili bor?*) Ee, nije bor. Kod nas je bio kriskindi. Pa da i onda smo metali salon-bombone i jabuke i orase smo zamatali u papire šarene. (*Tko je to radio, djeca ili?*) Pa dok su bili mali, onda mama i dada, a kad smo narasli onda smo mi sami pravili. Onda pojedemo bombona pa papire smo ostavili nek visi otraga. Jelo se i kruva mašćom.

(*Što se u svatovima radilo?*) Pa jelo se u podne paprikaša, ko na karmina, kad se neko umre.

(*Što je snaša nosila?*) Pa imala je venčanicu i šlajera i krunu na glavi.

(*Moderno ili od nošnje?*) Pa moderno, pa kad sam ja bila onda je moderno.

A starniske nisu imale ferte. Na-a, imale su suknju ko nošnju i imale su čarape vunene na rupice štrikane. Imale su isto to, ne znam kak se to zvalo bekeš, valda. Imale su isto kapica nekaka je bila i sve. (*I dukate?*) Auu ko imo, ko nije taj imo ove talire.

(*A mladoženja?*) Imao je šešira i ružmarina.

ŽIVOTOPIS

Zovem se Marija John. Rođena sam 31. ožujka 1991. godine u Općoj županijskoj bolnici u Požegi. Prvi razred osnovne škole upisala sam 1998. godine. Područnu školu u Vetovu pohađala sam od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, a od petog do osmog razreda išla sam u Kutjevo, u *Osnovnu školu Zdenka Turkovića*. U Požegi sam upisala prvi razred opće gimnazije 2006. godine, a 2010. sam maturirala. Iste te godine upisala sam jednopredmetni studij *Hrvatskoga jezika i književnosti* na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.